

Univerzita Karlova v Praze

Právnická fakulta

Andrea Bošková

INSTITUCIONÁLNÍ ŘEŠENÍ PROBLEMATIKY NECHTĚNÝCH DĚTÍ V ČR

Diplomová práce

Vedoucí diplomové práce: PhDr. Gabriela Munková, CSc.

Katedra: Pracovního práva a práva sociálního zabezpečení

Datum vypracování práce (uzavření rukopisu): 22. 4. 2010

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem předkládanou diplomovou práci vypracovala samostatně za použití zdrojů a literatury v ní uvedených.

Poděkování

Děkuji své vedoucí diplomové práce, za vedení a podporu při tvorbě diplomové práce, a svému snoubenci a matce za psychickou pomoc.

Obsah

Prohlášení.....	2
Poděkování.....	3
Obsah.....	4
Úvod	9
Kapitola 1.....	11
Teoretická východiska	11
1.1 Terminologie.....	11
1.1.1 Nechtěné dítě	11
1.1.2 Syndrom týraného, zneužívaného a zanedbaného dítěte (CAN)	11
1.1.3 Rodina.....	12
1.2 Psychické poruchy spojené s porodem a šestinedělím	12
1.3 Poruchy rodiny a důsledky pro dítě.....	13
1.3.1 Porucha biologicko-reprodukční funkce.....	13
1.3.2 Porucha ekonomicko-zabezpečovací funkce.....	13
1.3.3 Porucha emocionální funkce	13
1.3.4 Porucha socializačně-výchovné funkce	13
1.4 Citová deprivace u dětí.....	14
1.5 Hodnota dítěte a její historické proměny	15
1.5.1 Postavení dítěte v období pravěku, starověku a středověku	15
1.5.2 Postavení dítěte v novověku	16
1.6 Současná úprava postavení dítěte	16
1.6.1 Listina základních práv a svobod č. 2/1993 Sb.	17
1.6.2 Úmluva o právech dítěte	17
1.7 Jednotlivé způsoby řešení problému nechtěných dětí.....	19
Kapitola 2.....	20
Řešení problému nechtěných dětí interrupcí.....	20

2.1 Statistické údaje	20
2.2 Potrat a historie jeho právní úpravy.....	23
2.3 Trestní zákoník 40/2009 Sb.	24
2.3.1 Nedovolené přerušení těhotenství bez souhlasu těhotné ženy § 159.....	24
2.3.2 Nedovolené přerušení těhotenství se souhlasem těhotné ženy §160.....	24
2.3.3 Pomoc těhotné ženě k umělému přerušení těhotenství § 161.....	25
2.3.4 Svádění těhotné ženy k umělému přerušení těhotenství § 162	25
2.3.5 Znaky skutkových podstat trestných činů	26
Kapitola 3.....	27
Vražda novorozeného dítěte matkou.....	27
3.1 Statistické údaje	27
3.2 Případy vraždy novorozenců a kojenců.....	27
3.3 Právní úprava.....	28
3.3.1 Vražda novorozeného dítěte matkou § 142.....	28
3.3.2 Znaky skutkové podstaty trestného činu podle § 142.....	28
Kapitola 4.....	30
Babyboxy, nové řešení problému nechtěných dětí.....	30
4.1 Odložené dítě	30
4.2 Důvody k odložení dítěte.....	30
4.3 Odložené děti v minulosti.....	30
4.4 Jak funguje schránka pro odložené děti	32
4.5 Současná situace v zahraničí	32
4.6 Situace v ČR	33
Kapitola 5.....	35
Kojenecké ústavy a dětské domovy pro děti do tří let.....	35
5.1 Statistické údaje	35
5.2 Právní úprava.....	36

Kapitola 6.....	38
Ústavní výchova.....	38
6.1 Statistické údaje	38
6.2 Právní úprava obecně.....	38
6.3 Zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc.....	39
6.3.1 Klokánek, rodinná alternativa ústavní péče	39
6.4 Předběžné opatření a nařízení ústavní výchovy.....	40
6.5 Nařízení ústavní výchovy, druhy zařízení, zánik ústavní výchovy.....	41
6.5.1 Nařízení ústavní výchovy	41
6.5.2 Druhy zařízení.....	42
6.5.3 Zánik ústavní výchovy.....	42
6.6 Obsah ústavní výchovy	43
6.6.1 Předání dítěte do ústavní výchovy	43
6.6.2 Práva povinnosti.....	43
6.6.3 Úhrada péče	45
6.6.4 Přezkoumávání důvodů ústavní výchovy	45
6.6.5 Sledování výkonu ústavní výchovy	45
6.7 Problémy ústavní výchovy.....	46
Kapitola 7.....	47
Svěření dítěte do výchovy jiné fyzické osoby než rodiče	47
7.1 Institut svěření dítěte do výchovy jiné fyzické osoby než rodiče	47
7.2 Předpoklady a podmínky vzniku svěření dítěte do výchovy	47
7.3 Obsah institutu svěření dítěte do výchovy.....	48
7.4 Zánik institutu svěření dítěte do výchovy	49
Kapitola 8.....	50
Pěstounská péče.....	50
8.1 Pěstounská péče-statistika.....	50

8.2 Pojem pěstounské péče	51
8.3 Právní úprava pěstounské péče.....	52
8.4 Vznik pěstounské péče	52
8.4.1 Zprostředkování pěstounské péče	52
8.4.2 Předpoklady pro vznik pěstounské péče	53
8.4.3 Rozhodování o pěstounské péči.....	54
8.5 Práva a povinnosti pěstouna, dítěte a jeho rodičů	54
8.5.1 Vztah mezi rodiči a dítětem.....	54
8.5.2 Vztah mezi pěstounem a dítětem	55
8.6 Hmotné zabezpečení pěstounské péče.....	55
8.6.1 Jednotlivé dávky pěstounské péče	55
8.7 Kontrola a zánik pěstounské péče.....	56
8.7.1 Kontrola pěstounské péče	56
8.7.2 Zánik pěstounské péče	57
Kapitola 9.....	58
Osvojení.....	58
9.1 Osvojení-statistika	58
9.2 Pojem a druhy osvojení	58
9.2.1 Osvojení.....	58
9.2.2 Druhy osvojení.....	59
9.3 Právní úprava osvojení	60
9.4 Předpoklady osvojení	60
9.4.1 Nedostatečné nebo chybějící rodinné prostředí.....	60
9.4.2 Zájem dítěte a společnosti na vytvoření nového rodinného prostředí.....	61
9.4.3 Souhlas nezletilého dítěte	62
9.4.4 Existence vhodného budoucího osvojitele.....	62
9.4.5 Obligatorní preadopční péče	63

9.5 Předpoklady stanovené pro nezrušitelné osvojení	63
9.6 Řízení o osvojení a jiná řízení.....	64
9.6.1 Incidenční řízení.....	64
9.6.2 Řízení o preadopční péči	64
9.6.3 Řízení o zprostředkování osvojení.....	64
9.6.4 Vlastní řízení o osvojení.....	65
9.7 Právní následky osvojení	65
9.8 Zrušení osvojení.....	66
Závěr	67
Seznam použité literatury	71
Shrnutí	73
Summary	74

Úvod

Předmětem mé diplomové práce jsou nechtěné děti v České republice. Nechtěné děti a s tím související problémy, jakými jsou týrané, zneužívané a opuštěné děti, jsou tématem, kterým by se měl zabývat každý stát, Českou republiku nevyjímaje. Děti jsou naše budoucnost, další generace a proto je zájmem každého jednotlivce, ale i celého státu, aby děti nebyly zanedbávány, vyrůstaly v klidném a šťastném prostředí.

Jak se chováme k dětem, ukazuje, jací jsme. Možná i proto se v posledních deseti letech tolik rozvinula pomoc ohroženým dětem ze soukromé sféry a tato pomoc doplňuje, někdy i supluje péči státu. Ne vždy jsou tyto projekty realizovány s úmyslem skutečně pomoci dětem, ale spíše slouží ke zviditelnění osoby nebo firmy. Naštěstí máme takové nadace, které jsou již prověřeny časem a slouží svému účelu, totiž pomáhat dětem v nepříznivé životní situaci. Jedná se například o Nadaci Naše dítě, která od svého založení v roce 1993 pomáhá ohroženým dětem, založila Linku bezpečí, Rodičovskou linku a Linku vzkaz domů. Dalšími nadacemi je Nadace Terezy Maxové nebo Slunečnice Heleny Houdové, které pomáhají opuštěným dětem, dětem v kojeneckých ústavech. Pomoc ohroženým a nechtěným dětem se neomezuje jen na jednotlivé státy, ale je pojímána celosvětově, významnou je zde organizace UNICEF nebo projekty Adopce na dálku, které pomáhají ohroženým dětem v Africe, díky nim tyto děti mohou chodit do školy, vzdělávat se a zlepšit svojí budoucnost.

Minulostí jsou doby, kdy dítě bylo na pokraji zájmu společnosti, představovalo spíše přítěž nebo levnou pracovní sílu a plnohodnotné postavení mu bylo přiznáno až dosažením dospělosti. Dnes jsou dítěti přiznávána plná práva v rodině a společnosti, dítě je předmětem zájmu a ochrany. Vždyť v dnešní době, plné zdravotních problémů, se narození zdravého dítěte dá přirovnat k zázraku. Také proto je nechtěných dětí jen malé procento, ale i toto malé procento je třeba chránit a upravit jeho postavení, zabezpečit lepší budoucnost.

Nechtěnými dětmi se nezabývá jen právo, je to mezioborový problém, který řeší a upravuje obecné lékařství, gynekologie, psychologie, sociologie, demografie. Lékařství pomáhá dětem, které jsou objekty týrání, uzdravují tělo a psychologové dětskou duši. Sociologie zkoumá, proč a v jaké míře jsou děti týrané, nechtěné, opuštěné. Postavení nechtěných dětí prochází právním řádem jako celkem, od občanského práva, přes právo sociálního zabezpečení, až po trestní právo.

Právo je pro úpravu postavení nechtěných dětí nezbytné. Pomoc těmto dětem musí být upravena zákony, nikdo, byť s nejlepším úmyslem, nemůže pomáhat dětem bez zákonné úpravy, nebo dokonce v rozporu se zákonem. Ve své diplomové práci se snažím na toto téma nazírat komplexně, a to především z pohledu dítěte a jeho zájmů. Dalším cílem je tuto různorodou úpravu postavení nechtěných dětí spojit, systematicky uspořádat. Jednotlivé kapitoly pojednávají o různých způsobech řešení problému nechtěných dětí. Zabývám se například interrupcemi, ústavní výchovou, pěstounskou péčí, osvojením. V závěrečné části diplomové práce jednotlivé části hodnotím, jak je které řešení upraveno právně, v zákonech, ale i to, jak se zákonnou úpravu podařilo převést do reality.

Kapitola 1

Teoretická východiska

1.1 Terminologie

1.1.1 Nechtěné dítě

Pojem nechtěné dítě není v lékařské ani právnické terminologii definován, lékaři používají termín týrané, zneužívané a zanedbávané dítě a zabývají se jeho pocity, citovým postavením vůči sobě i svému okolí, vztahem rodičů k nim.

Právo se těmito dětmi zabývá z pohledu státu a péče státu o tyto děti, ale někdy bývá problémem to, že chybí pohled na dítě jako na individualitu, na jeho city.

Pojem nechtěné dítě používám pro spojení obou těchto pohledů a také z pohledu ženy, matky, která se rozhoduje, zda přivede dítě na svět.

1.1.2 Syndrom týraného, zneužívaného a zanedbaného dítěte (CAN)

Tímto syndromem se zabývá řada autorů, jak zahraničních, tak domácích, k nejvýznamnějším patří Prof. MUDr. Jiří Dunovský, DrSc., Doc. MUDr. Zdeněk Dytrych, Csc., Prof. PhDr. Zdeněk Matějček, Csc.

Syndrom CAN je definován jako „jakékoliv nenáhodné, preventabilní, vědomé (případně i nevědomé) jednání rodiče, vychovatele anebo jiné osoby vůči dítěti, jež je v dané společnosti nepřijatelné nebo odmítané a jež poškozuje tělesný, duševní i společenský stav a vývoj dítěte, popřípadě způsobuje jeho smrt“.¹

CAN se projevuje ve více formách, může se jednat o:

- a) tělesné týrání, zneužívání a zanedbávání (aktivní či pasivní)
- b) duševní týrání, zneužívání a zanedbávání (aktivní či pasivní)
- c) sexuální zneužívání
- d) tzv. zvláštní formy CAN- Münchhansenův syndrom v zastoupení, organizované týrání a zneužívání, rituální týrání a zneužívání.²

¹ Dunovský, J., Dytrych, Z., Matějček, Z.: Týrané, zneužívané a zanedbávané dítě, Grada Publishing 1995, s. 24

² Dunovský, J., Dytrych, Z., Matějček, Z.: Týrané, zneužívané a zanedbávané dítě, Grada Publishing 1995, s. 15-18

1.1.3 Rodina

Rodina je pro dítě základním společenstvím, které poznává po příchodu na svět, působí na jeho vývoj a plní řadu funkcí, které jsou důležité pro správný vývoj dítěte a jeho začlenění do společnosti. Jde o funkci biologicko-reprodukční, ekonomicko-zabezpečovací, emocionální a socializačně-výchovnou.³

1.2 Psychické poruchy spojené s porodem a šestinedělím

U řady žen se během tohoto období objevují zvláštní psychické poruchy.

a) poporodní blues

Je to zvláštní stav uvolnění, spojený s překonáním četných problémů a překážek, ale provázený často pocity vyčerpání a deprese. Po porodu se zásadním způsobem mění hormonální hladina a to je často doprovázeno i změnami psychickými, které ovlivňují vztah matky k dítěti a ke zbytku rodiny.⁴

b) laktační psychóza

Jde psychickou poruchu, která se v mnoha ohledech podobá schizofrenii nebo těžké endogenní depresi. Matka není schopna se starat o svoje dítě, nezáleží jí na jeho osudu, nemá o ně zájem. Existují i případy, kdy matka v důsledku laktační psychózy chtěla dítě nějak poškodit nebo jej dokonce zabít. Rodina je stavem matky zaskočena, neví si rady, a dítě se dostává na okraj pozornosti, jeho potřeby nejsou přiměřeně uspokojovány a může být ohrožen jeho vývoj, nebo dokonce i život.⁴

Mezi příznaky patří: pocity silného rozrušení, vidiny či slyšiny, výpadky paměti, nekontrolovatelné pocity úzkosti, neschopnost číst, vnímání času buď příliš rychle, nebo naopak pomalu, extrémní výkyvy nálad apod. Matka si svůj stav neuvědomuje. I když je laktační psychóza vážnou duševní poruchou, vražda novorozeněte se děje jen ve 4% případů, sebevražda v 5%. Poporodní psychóza se projeví u jedné až dvou žen z tisíce.⁵

³ Dunovský, J.: Dítě a poruchy rodiny, Avicenum 1986, s. 9

⁴ Dunovský, J., Dytrych, Z., Matějček, Z.: Týrané, zneužívané a zanedbávané dítě, Grada Publishing 1995, s. 119

⁵ http://cs.wikipedia.org/wiki/Poporodn%C3%AD_psych%C3%B3za

1.3 Poruchy rodiny a důsledky pro dítě

1.3.1 Porucha biologicko-reprodukční funkce

O poruchu biologicko-reprodukční funkce se jedná tehdy, když se v rodině děti nerodí nebo se rodí děti postižené. V prvním případě manželé nemohou nebo nechtějí mít děti a to z nejrůznějších důvodů, zdravotních, ekonomických, sociálních. V druhém případě se rodí děti postižené, tělesně, duševně či smyslově. Postižené dítě, i když je milováno, přináší řadu problémů pro jednotlivé členy rodiny i pro fungování rodiny jako celku.

1.3.2 Porucha ekonomicko-zabezpečovací funkce

Porucha této funkce spočívá v nedostatečném hmotném zabezpečení rodiny a dítěte. Toto nedostatečné hmotné zabezpečení se může projevit i v oblasti sociální, dítě se cítí méněcenné, izolované.

1.3.3 Porucha emocionální funkce

Z hlediska dítěte ohrožuje porucha emocionální funkce rodiny především klidnou, vyrovnanou rodinnou atmosféru. Dítě je o ni připraveno rodinným rozvratem, rozchodem rodičů, nedostatečným zájmem rodičů. Porucha emocionální funkce zasahuje všechny ostatní sféry života uvnitř rodiny i v jejím vztahu ke společnosti.

1.3.4 Porucha socializačně-výchovné funkce

Tato funkce rodiny je nejdůležitější a její poruchy jsou pro dítě nejzávažnější. Existuje několik forem této poruchy:

- rodiče se nemohou starat o dítě, například z důvodu zemětřesení, války, hladomoru, rozpadu rodiny
- rodiče se nedovedou o dítě postarat a to z důvodu svého mládí nebo nezralosti
- rodiče se nechtějí o dítě starat a příčinou této nechuti bývá většinou porucha osobnosti rodičů. Vývoj dítěte je ohrožen a to až do té míry, že dítě musí být rodičům odebráno nebo se ho sami vzdají. Dítě se stává sociálním sirotkem a péči o něho musí převzít stát. Tato situace se na dítěti podepíše a to nejen v oblasti sociální, ale i v oblasti psychické a somatické.⁶

⁶ Dunovský, J.: Dítě a poruchy rodiny, Avicenum 1986, s. 13-22

1.4 Citová deprivace u dětí

Citová deprivace je závažný problém, který se objevuje u dětí v kojeneckých ústavech, dětských domovech. Citová deprivace se objevuje, když dítě nemá uspokojovány základní psychické potřeby v dostačující míře a to po delší dobu.

Psychické potřeby a jejich nedostatky lze rozdělit do čtyř skupin:

- dítě nemá podněty v přiměřené míře a variabilitě, chybí stimuly zrakové, sluchové, hmatové a emocionální, dítě potřebuje mít okolo sebe různé hračky a lidi, kteří si s ním hrají a věnují se mu, to vše je důležité pro jeho celkový vývoj, jejich nedostatkem se vývoj zpomaluje
- dítě potřebuje mít stálost prostředí, jistotu a řád, této jistoty a řádu se dítěti dostává prostřednictvím matky. Změny prostředí, například kojenecké ústavy a dětské domovy, dítě traumatizují
- dítě má citové a emoční potřeby, jedná se o kladný vztah k matce, ostatním členům rodiny a svým vrstevníkům
- dítě potřebuje interakci s okolím, tak si uvědomuje samo sebe, vytváří si své sebevědomí, identitu

Projevy psychické deprivace:

- u dítěte do tří let věku se psychická deprivace projevuje opožděním celého psychomotorického vývoje
- dalším projevem jsou poruchy řeči, dítěti v ústavní výchově chybí kontakt s matkou, která na něj mluví, učí ho mluvit a rozvíjí tuto schopnost
- v předškolním věku přetrvává povrchnost citových vztahů, ale potřeba někomu patřit je výrazná, děti se upínají na vychovatelky v dětských domovech
- ve školním věku mají tyto děti výkyvy v chování, horší prospěch, problémy v sociálním styku, neurotické potíže, jsou citově otupělé, nevěří lidem

Děti si tyto následky nesou do dalšího života, mohou mít problémy v manželství a jako rodiče bývají nejistí.⁷

1.5 Hodnota dítěte a její historické proměny

1.5.1 Postavení dítěte v období pravěku, starověku a středověku

Dítě v tomto období nemělo příliš velkou hodnotu, ať z pohledu sociálního nebo právního, často docházelo k zahubení novorozeného dítěte, toto usmrcení nebylo chápáno jako vražda, společnost se k němu stavěla podobně, jako se dnešní společnost staví k umělému ukončení těhotenství.

Důvody pro zahubení dítěte:

- ohrožení rodičů a rodiny: v době hladu, nouze či jiného těžkého strádání se dítě stává existenční přítěží a podle prapůvodních instinktů má život dospělého přednost před životem dítěte a život staršího dítěte před životem mladšího dítěte. Starší dítě totiž s větší pravděpodobností přežije, je-li ponecháno svému osudu, novorozené dítě je odloženo, nebo usmrceno.
- výběr pohlaví: rodiny se častěji zbavovaly novorozených holčiček než chlapců a to ze dvou důvodů. Prvním motivem je to, že omezení počtu žen vede k nižší porodnosti a ve společnosti s menším počtem členů dochází ke zlepšení životní úrovně. Druhým motivem je představa o nadřazenosti mužského pohlaví.
- pomsta: zvykové právo umožňovalo vybit nepříteli děti, aby neměl potomstvo
- obětování dětí: dítě v tomto případě mělo již vyšší hodnotu, a jakožto cenný předmět bylo obětované božstvu na usmíření, získání jeho přízně a ochrany
- hanba a společenský odsudek: matka, zpravidla neprovdaná nebo nacházející se v jiné sociální tísní, novorozené dítě zahubí⁸

⁷ Langmeier, J., Matějček, Z.: Psychická deprivace v dětství, Avicenum, 1974

⁸ Dunovský, J., Dytrych, Z., Matějček, Z.: Týrané, zneužívané a zanedbávané dítě, Grada Publishing 1995, s. 25-32

1.5.2 Postavení dítěte v novověku

V době antiky bylo dítě stále bezprávné a otec nad ním měl „otcovskou moc“, která znamenala, že mohl s dítětem nakládat, jak chtěl, mohl dítě prodat nebo zabít. Postupně se postavení dítěte zlepšovalo, společnost začala chápat, že dítě má potřeby, které je třeba naplňovat.

Přelomové bylo 16. století, kdy přibylo obyvatelstva, zlepšilo se jejich hmotné zajištění, rodiče mají více času zabývat se dětmi, hrají si s nimi, ale také je vzdělávají, posílají do školy.

V druhé polovině 18. století se postavení dítěte změnilo, dítě je chápáno jako naděje společnosti, věnuje se mu pozornost, dbá se na jeho výchovu a vzdělání. V 19. století dochází k omezování dětské práce, až k jejímu úplnému zákazu.⁹

1.6 Současná úprava postavení dítěte

Po druhé světové válce dochází k demokratizaci rodiny, rodina je malou společenskou jednotkou a dítěti jsou přiznávána široká práva, děti jsou chráněny a je jim věnována pozornost, protože jsou budoucností národa, státu, potažmo celého světa.

V padesátých letech 20. století vznikají organizace zabývající se rodinou a dítětem, a to státní, nestátní i mezinárodní. Jednou z nejdůležitějších organizací je OSN a Dětský fond spojených národů (UNICEF).

Pozornost těchto organizací i států byla věnována postavení dítěte, jeho zájmům a právům, vznikaly mezinárodní dokumenty, jako je Charta práv dítěte a Úmluva o právech dítěte.¹⁰

V právním řádu ČR je postavení dítěte upraveno průřezově, např. v trestním právu, v občanském právu, v ústavním právu.

⁹ Dunovský, J., Dytrych, Z., Matějček, Z.: Týrané, zneužívané a zanedbávané dítě, Grada Publishing 1995, s. 32-33

¹⁰ Dunovský, J., Dytrych, Z., Matějček, Z.: Týrané, zneužívané a zanedbávané dítě, Grada Publishing 1995, s. 34-37

1.6.1 Listina základních práv a svobod č. 2/1993 Sb.

Listina jako součást ústavního pořádku České republiky upravuje práva a svobody, včetně práv a svobod dětí.

Práva dětí nejsou v Listině upraveny na jednom místě, ale procházejí celým jejím textem. Podle čl. 4 mohou být základní práva a svobody omezeny jen zákonem, a za podmínek stanovených Listinou.

Ustanovení Listiny, která upravují práva dětí ¹¹

Čl. 6 stanoví, že každý má právo na život a lidský život je hoden ochrany již před narozením.

Čl. 31 stanoví, každý má právo na ochranu zdraví.

Z pohledu dítěte je nejvýznamnější čl. 32, který garantuje ochranu rodiny a rodičovství a zaručuje zvláštní ochranu dětem a mladistvým. Zvláštní péče je také zaručena ženě v těhotenství, a to i v pracovních vztazích. Čl. 32 proklamuje, že děti narozené v manželství i mimo něj mají stejná práva. Dále je stanoveno, že péče o děti a jejich výchova je právem rodičů, děti mají právo na rodičovskou výchovu a péči. Práva rodičů mohou být omezena, a nezletilé děti mohou být od rodičů odloučeny proti jejich vůli, jen rozhodnutím soudu na základě zákona.

Čl. 33 garantuje právo na vzdělání, na bezplatné vzdělání na základních a středních školách, stanoví povinnou školní docházku.

1.6.2 Úmluva o právech dítěte

Úmluvě o právech dítěte předcházela Charta práv dítěte, která byla přijata, na základě iniciativy Spojených národů, v roce 1959.

Na půdě UNICEF byla v roce 1989 přijata Úmluva o právech dítěte, která je nejvýznamnějším mezinárodním dokumentem v oblasti práv dětí.

Vybraná ustanovení Úmluvy o právech dítěte ¹²

Preambule Úmluvy zdůvodňuje její vydání potřebou zlepšovat životní podmínky dětí v každé zemi, zvláště v rozvojových, ochraňovat harmonický rozvoj dítěte a pomáhat dítěti

¹¹ Listina základních práv a svobod č. 2/1993 Sb.

¹² <http://www.osn.cz/dokumenty-osn/soubory/umluva-o-pravech-ditete.pdf>

v obtížných životních situacích. Preambule zdůrazňuje význam rodiny jako prostředí pro růst a rozvoj dítěte.

Čl. 1 definuje dítě, je to každá lidská bytost mladší 18 let.

Čl. 2 zakazuje jakoukoliv diskriminaci dítěte.

Čl. 3 stanoví, že smluvní státy jsou povinny zajistit dítěti takovou ochranu a péči, jaká je nezbytná pro jeho blaho, přičemž berou ohled na práva a povinnosti jeho rodičů.

V čl. 6 smluvní státy uznávají, že každé dítě má přirozené právo na život a zabezpečují zachování života a rozvoj dítěte.

Čl. 7 stanoví, že každé dítě je registrováno ihned po narození, má právo na státní příslušnost, právo znát své rodiče a právo na jejich péči.

Podle čl. 9 smluvní státy zabezpečí, že dítě může být odděleno od svých rodičů proti jejich vůli jen na základě soudního rozhodnutí.

Čl. 12 garantuje, že dítě má právo svobodně se vyjádřit ke všem záležitostem, které se ho dotýkají.

Čl. 13 až 16 upravuje svobodu projevu, myšlení, svědomí, náboženství a svobodu sdružovací a shromažďovací.

Čl. 19 ukládá státům povinnost chránit děti před tělesným či duševním násilím, urážením a zneužíváním.

Čl. 21 obsahuje pravidla při osvojování dítěte.

Čl. 23 garantuje práva duševně nebo tělesně postižených dětí, čl. 24 právo na zdravotní péči a čl. 28 právo na vzdělání.

Jak je z předcházejícího textu vidět, dítě má široká práva, je chráněn jeho život, právo na rodinu a rodinné zázemí, je chráněno před násilím psychickým i fyzickým, má zaručeno právo na vzdělání a zdravotní péči.

1.7 Jednotlivé způsoby řešení problému nechtěných dětí

Problematiku nechtěných dětí jsem pojala komplexně, od rozhodování ženy, zda se má takové dítě narodit, situací, když se dítě narodí a rodiče neprojevují zájem, nepečují o něho, včetně případů, kdy se dítě stává nechtěným až v průběhu svého života, v důsledku problémů v rodině či jejího rozpadu.

DÍTĚ	NEDOJDE K PORODU	legální cesta	interrupce
		nelegální cesta	„andělíčkářství“
			další nelegální ukončení těhotenství
	POROD NASTANE	nechtěné dítě již od narození	vražda novorozeného dítěte matkou
			babybox
			kojenecký ústav, pěstounská péče, osvojení
		stane se nechtěným v průběhu života	ústavní péče
			pěstounská péče
			osvojení

Tabulka 1
zdroj: autorka

Kapitola 2

Řešení problému nechtěných dětí interrupcí

2.1 Statistické údaje

Statistické údaje o potratech v roce 2008

Počet potratů se oproti roku 2007 zvýšil o 529 případů a dosáhl hodnoty 41 446. Došlo k zastavení snižování počtu potratů, který byl v České republice pozorován již od počátku 90. let. Počet umělých přerušeni těhotenství se oproti roku 2007 zvýšil o 346 případů, nepatrně se zvýšil také jejich podíl na celkovém počtu potratů (62,15 %). Potraty samovolné tvoří 34,44 %, jejich počet se zvýšil o 171 případů. Zbývající tři procenta tvoří mimoděložní těhotenství, počet vzrostl o 12 případů. Počet „ostatních“ potratů, což jsou především potraty nelegální, se každoročně liší. Například v roce 2003 jich bylo 58 a v roce 2008 žádný, obvykle se jejich počet ale pohybuje v řádu maximálně několika desítek.

Zvyšování počtu samovolných potratů lze dát do souvislosti s nárůstem počtu chtěných či plánovaných těhotenství. Dalším faktorem je to, že v současnosti pro mateřství rozhodují ženy narozené v populační vlně poloviny sedmdesátých let. Tyto ženy, třicátnice, odsouvaly mateřství na pozdější dobu (až dokončí studium, vybudují si kariéru). Většina lékařů se ale shoduje v tom, že ideální biologický věk pro mateřství je o několik let dříve a i to je jeden z faktorů zvyšování počtu samovolných potratů.

V roce 2008 bylo v ČR evidováno 25 760 umělých přerušeni těhotenství (UPT). Z tohoto počtu je 75% miniinterrupcí, které se provádějí do 8. týdne těhotenství. Interrupce lze rozdělit podle toho, zda byly provedeny ze zdravotních důvodů nebo ne. Interrupcí ze zdravotních důvodů bylo zhruba o procento méně než v předchozím roce, necelých 18 % ze všech UPT.

S přibývajícím počtem nesezdaných soužití a zvyšujícím se podílem dětí narozených mimo manželství roste zastoupení svobodných žen s potratem. Nadále je ale nejvíce potratů evidováno mezi ženami vdanými (46 %) a u těchto žen je i nejvíce samovolných potratů. Kolem 11 % potratů připadá na rozvedené ženy.

Nejčastějšími žadatelkami o umělé přerušeni těhotenství jsou ženy se dvěma dětmi (32,5 %), dále to jsou ženy bezdětné (28,9 %) a ženy s jedním dítětem (25,8 %). Co se týče

samovolných potratů, zde je nejvíce žen bezdětných (41,7 %), následují ženy s jedním dítětem (35,1 %) a ženy se dvěma dětmi (16,9 %).

Stabilní je struktura potratů podle nejvyššího dosaženého vzdělání ženy. U žen se základním vzděláním je evidováno 18 % potratů, 63,4 % u žen se středoškolským vzděláním, 8,9 % u žen s vysokoškolským vzděláním a u zbývajících 9,7 % nebylo nejvyšší dokončené vzdělání zjištěno. Spontánní potraty dosahují nejvyššího podílu v případě vysokoškolaček, a to téměř 50 %, což je jistě ovlivněno vyšším věkem těchto těhotných žen. U žen se základním vzděláním tvoří samovolné potraty pouze 20 %. Opačná situace je v případě interrupcí, u žen se základním vzděláním tvoří interrupce více než 78 %, u vysokoškolaček jen necelých 47 % potratů. Struktura potratů žen se středním vzděláním se blíží republikovému průměru.

Od roku 2005 zpracovává a publikuje ÚZIS ČR data o potratech souhrnně za české občanky i cizinky s trvalým a dlouhodobým pobytem. V roce 2008 bylo v ČR evidováno 3 252 potratů cizinek, což představuje 7,8 % všech potratů (6,5 % v roce 2007). Potraty cizinek mají odlišnou strukturu podle druhu než potraty českých občanek. Větší část (téměř 78 %) u nich zastupují interrupce a samovolné potraty se podílí pouze 20 %. V posledních letech se ale každoročně struktura potratů cizinek pomalu přibližuje struktuře potratů českých občanek. Nejvíce potratů cizinek, stejně jako v loňském roce, bylo hlášeno v Praze a ve Středočeském kraji, což jsou kraje s nejvyššími počty cizinců. Následovaly kraje Plzeňský, Ústecký, Karlovarský a Jihomoravský, kde již tak vysoké zastoupení cizinců není.¹³

Z textu i tabulky vyplývá několik závěrů. Celkový počet interrupcí se po revoluci, tedy od roku 1990, dramaticky snížil. Je to dáno především tím, že se ve společnosti změnil přístup k sexuální osvětě, rozšířilo se povědomí o různých druzích antikoncepce, především antikoncepce hormonální, v domácím prostředí i na školách se zlepšila sexuální výchova dětí. Podíl interrupcí ze zdravotních důvodů je relativně stabilní. Ale dochází ke zvyšování počtu interrupcí cizinek, což je dáno zvyšováním počtu těchto obyvatel celkově a také jejich sociální situací, která je často tíživá a potrat je jedinou možností řešení.

¹³ Ústav zdravotnických informací a statistiky ČR

http://www.uzis.cz/download.php?ctg=20&search_name=potrat®ion=100&kind=21&mnu_id=6200

Rok	Samovolné potraty	Umělá přerušení těhotenství				Mimoděložní t.	Ostatní	Celkem	Podíl cizinek
		Miniinterrupce	Jiné legální	Celkem	Z toho ze zdravot. Důvodů				
1990	14 772	87 933	21 428	109 361	9 504	1 907	15	126 055	2 361
1991	13 986	84 713	19 586	104 281	8 891	1 764	23	120 054	1 266
1992	13 420	77 586	16 618	94 204	10 314	1 696	4	109 324	880
1993	13 228	57 939	12 696	70 635	15 873	1 579	4	85 446	1 409
1994	11 109	46 609	8 227	54 836	13 217	1 478	11	67 434	1 334
1995	10 571	41 735	7 796	49 531	11 838	1 476	12	61 590	1 447
1996	10 296	40 333	7 753	48 086	11 036	1 560	20	59 962	1 778
1997	10 392	37 882	7 140	45 022	9 709	1 552	7	56 973	2 002
1998	11 128	35 752	7 207	42 959	8 896	1 555	12	55 654	2 356
1999	11 173	32 579	6 803	39 382	7 756	1 536	12	52 103	2 634
2000	11 300	28 418	6 205	34 623	6 472	1 432	15	47 370	2 476
2001	11 116	26 253	6 275	32 528	6 019	1 411	2	45 057	2 576
2002	11 256	25 147	5 995	31 142	5 606	1 321	24	43 743	2 751
2003	11 660	23 325	5 973	29 298	5 385	1 288	58	42 304	2 660
2004	12 402	21 715	5 859	27 574	4 597	1 339	9	41 324	2 254
2005	12 245	20 519	5 934	26 452	4 678	1 324	1	40 023	2 238
2006	13 326	19 537	5 815	25 352	4 779	1 278	3	39 959	2 285
2007	14 102	19 201	6 213	25 414	4 789	1 401	0	40 917	2 658
2008	14273	19343	6417	25760	4569	1413	0	41466	3252

Tabulka 2,zdroj:ÚZIS

2.2 Potrat a historie jeho právní úpravy

Potrat je jev sociálně právní, a jedná se o jev důležitý, neboť znamená smrt klíčícího života a ohrožení zdraví těhotné ženy. Potraty nelze zakázat úplně, to by způsobilo nárůst nelegálně provedených zákroků a tím i větší ohrožení zdraví a životů žen. Je nutná právní úprava interrupcí.

Zákon č. 66/1986 Sb. a prováděcí vyhláška č. 75/1986 Sb. umožňují těhotenství uměle přerušit na žádost těhotné ženy. Lékařsky se jedná o zákrok zvaný interrupce, kdy je záměrně ukončeno těhotenství prostřednictvím chemické látky nebo chirurgického zákroku. Zákroky se rozlišují podle doby, ve které se provádí. Tzv. miniinterrupce se provádí do 8. týdne těhotenství a doprovází ji jen malá rizika. Umělé přerušování lze provést do 12. týdne, při genetické indikaci je možné provést zákrok do 24. týdne. Interrupce není hrazena zdravotními pojišťovkami a s výjimkou případů, kdy je nutná ze zdravotních důvodů.

Trestní zákon z r. 1950 86/1950 Sb. trestal každé usmrcení lidského plodu s výjimkou případů, kdy to bylo nutné z důvodů zdravotních, a tyto důvody byly blíže určeny v tomto zákoně (§218, odst. 4).

Zákon č. 68/1957 Sb. povolil umělé přerušování ze zdravotních důvodů a z důvodů zvláštního zřetele hodných, šlo o důvody sociální. K umělému přerušování těhotenství bylo nutné předchozí povolení speciální komise. V praxi bylo takové povolení dáváno téměř vždy.

Trestní zákon 140/1960 Sb., § 227 až 229, postihoval toho, kdo pomáhal nebo svedl ženu k nedovolenému přerušování těhotenství, tedy k přerušování těhotenství nezákonným způsobem. Trestný byl i ten, kdo se souhlasem těhotné ženy přerušil její těhotenství jinak než způsobem přípustným podle zákonných předpisů o umělém přerušování těhotenství.¹⁴

¹⁴ Novotný, O., Vokoun, R.: Trestní právo hmotné 2, Aspi 2007, s. 31-34

2.3 Trestní zákoník 40/2009 Sb.

Jednotlivé trestné činy upravuje Trestní zákoník¹⁵

2.3.1 Nedovolené přerušení těhotenství bez souhlasu těhotné ženy § 159

- (1) Kdo bez souhlasu těhotné ženy uměle přeruší její těhotenství, bude potrestán odnětím svobody na dvě léta až osm let.
- (2) Odnětím svobody na tři léta až deset let bude pachatel potrestán,
 - a) spáchá-li čin uvedený v odstavci 1 na ženě mladší osmnácti let,
 - b) spáchá-li takový čin za použití násilí, pohrůžky násilí nebo pohrůžky jiné těžké újmy,
 - c) spáchá-li takový čin zneužívaje tísně nebo závislosti těhotné ženy,
 - d) spáchá-li takový čin opětovně, nebo
 - e) způsobí-li takovým činem těžkou újmu na zdraví.
- (3) Odnětím svobody na pět až dvanáct let bude pachatel potrestán, způsobí-li činem uvedeným v odstavci 1 těžkou újmu na zdraví nejméně dvou osob nebo smrt.
- (4) Odnětím svobody na osm až patnáct let bude pachatel potrestán, způsobí-li činem uvedeným v odstavci 1 smrt nejméně dvou osob.
- (5) Příprava je trestná.

2.3.2 Nedovolené přerušení těhotenství se souhlasem těhotné ženy §160

- (1) Kdo se souhlasem těhotné ženy uměle přeruší její těhotenství jinak než způsobem přípustným podle zákona o umělém přerušení těhotenství, bude potrestán odnětím svobody na jeden rok až pět let nebo zákazem činnosti.
- (2) Odnětím svobody na dvě léta až osm let bude pachatel potrestán,
 - a) spáchá-li čin uvedený v odstavci 1 na ženě mladší osmnácti let,
 - b) získá-li takovým činem pro sebe nebo pro jiného značný prospěch,

¹⁵ Zákon 40/2009 Sb., Trestní zákoník

- c) páchá-li takový čin soustavně, nebo
- d) způsobí-li takovým činem těžkou újmu na zdraví.

- (3) Odnětím svobody na tři léta až deset let bude pachatel potrestán, způsobí-li činem uvedeným v odstavci 1 těžkou újmu na zdraví nejméně dvou osob nebo smrt.
- (4) Odnětím svobody na pět až dvanáct let bude pachatel potrestán, způsobí-li činem uvedeným v odstavci 1 smrt nejméně dvou osob.
- (5) Příprava je trestná.

2.3.3 Pomoc těhotné ženě k umělému přerušení těhotenství § 161

- (1) Kdo těhotné ženě pomáhá k tomu, aby
 - a) své těhotenství sama uměle přerušila, nebo
 - b) jiného požádala nebo jinému dovolila, aby jí bylo těhotenství uměle přerušeno jinak než způsobem přípustným podle zákona o umělém přerušení těhotenství, bude potrestán odnětím svobody až na jeden rok.
- (2) Odnětím svobody na šest měsíců až pět let bude pachatel potrestán,
 - a) spáchá-li čin uvedený v odstavci 1 vůči ženě mladší osmnácti let, nebo
 - b) přispěje-li takovým činem k těžké újmě na zdraví u těhotné ženy.
- (3) Odnětím svobody na jeden rok až šest let bude pachatel potrestán, přispěje-li činem uvedeným v odstavci 1 k smrti těhotné ženy.

2.3.4 Svádění těhotné ženy k umělému přerušení těhotenství § 162

- (1) Kdo svádí těhotnou ženu k tomu, aby
 - a) své těhotenství sama uměle přerušila, nebo
 - b) jiného požádala nebo jinému dovolila, aby jí bylo těhotenství uměle přerušeno jinak než způsobem přípustným podle zákona o umělém přerušení těhotenství, bude potrestán odnětím svobody až na dvě léta.
- (2) Odnětím svobody na šest měsíců až pět let bude pachatel potrestán,

- a) spáchá-li čin uvedený v odstavci 1 vůči ženě mladší osmnácti let,
- b) spáchá-li takový čin zneužívaje tísně nebo závislosti těhotné ženy, nebo
- c) přispěje-li takovým činem k těžké újmě na zdraví u těhotné ženy.

(3) Odnětím svobody na jeden rok až šest let bude pachatel potrestán, přispěje-li činem uvedeným v odstavci 1 k smrti těhotné ženy.

2.3.5 Znamky skutkových podstat trestných činů

Objektem těchto trestných činů je zájem na ochraně počínajícího lidského života a zdraví matky před nedovolenými, protiprávními zákroky přerušujícími těhotenství. Předmětem útoku u trestných činů proti těhotenství je lidský plod do začátku porodu, úmyslné usmrcení po začátku porodu je třeba posuzovat jako vraždu nebo jako vraždu novorozeného dítěte matkou.

Objektivní stránkou je přerušení těhotenství ženy, případně v účasti na jednání těhotné ženy, pro které je ona sama vždy beztrestná. Přerušením těhotenství je jakékoli jednání směřující k usmrcení lidského plodu. Nerozhoduje, jakými prostředky byl plod usmrcen, zda mechanickými nebo chemickými, může se tak stát i vyvoláním předčasného porodu, ale vždy se musí jednat o nedovolené přerušení těhotenství. Jestliže plod již odumřel a jde jen o jeho odstranění, je zákrok přípustný.

Pachatelem může být kdokoliv.

Subjektivní stránka spočívá v úmyslu, který směřuje k usmrcení plodu.¹⁶

Protože právní úprava interrupce, ať se jedná o potrat do konce osmého, resp. dvanáctého týdne nebo pozdější ukončení těhotenství ze zdravotních důvodů, je komplexní, tak se tyto trestné činy ve společnosti prakticky nevyskytují.

¹⁶ Jelínek, J. a kol.: Trestní právo hmotné, Leges, 2009, s.509-511

Kapitola 3

Vražda novorozeného dítěte matkou

3.1 Statistické údaje

Za období let 1992 až 2002 došlo celkem k 41 případům vražd novorozenců a 2 kojenců, průměrný věk žen byl 26,3 let. Z uvedeného počtu bylo 18 svobodných, 17 vdaných a 7 rozvedených žen. Ze sociálního hlediska bylo 22 rodiček zaměstnaných, 13 nezaměstnaných, z toho jedna prostitutka a 7 studentek. Ze zavražděných novorozenců a kojenců bylo 20 děvčat, 16 chlapců a u zbývajících případů se nepodařilo pohlaví zjistit.¹⁷

3.2 Případy vraždy novorozenců a kojenců

Leden 2008. Šestatřicetiletá žena ze Žlutic na Karlovarsku porodila ve svém bydlíšti holčičku, jejíž tělo o dva měsíce později našel ve sklepě domu její manžel. Pitva, kterou kriminalisté provedli krátce po březnovém nález, potvrdila, že děvčátko bylo po narození živé.

Srpen 2008. Kousek za obcí Luboměře našel muž při procházce se psem mrtvolu novorozence, kterou pes vyhrabal z hnojiště u cesty. Přivolaný lékař stanovil stáří mrtvého chlapečka na dvacet až třicet týdnů, asi šestnáct metrů od mrtvolky policisté našli krevní stopy a placentu.

Leden 2009. Poblíž prodejny Lidl mezi oploceným pozemkem ČD a zahrádkami našel mladý chlapec a dívka ostatky novorozence spolu s placentou a pupeční šňůrou. Tělo bylo uloženo v igelitovém odpadkovém pytlí se stahovací páskou. Zřejmě se jednalo o utajený porod a následnou snahu zbavit se těla mrtvého novorozence.

Květen 2009. Tělíčko chlapečka bylo nalezeno ve Spytihněvi na Zlínsku, zaklíněné mezi kameny u jezů v Baťově kanále. Je možné, že novorozeně hodila do vody jeho matka.

¹⁷ <http://aplikace.mvcr.cz/archiv2008/casopisy/policiista/2003/11/dip.html>

Květen 2009. Novorozene v igelitové tašce našli pracovníci třídící linky odpadů v Pileticích, místní části Hradce Králové. Zjistilo se, že se jednalo o holčičku Asiatku, miminko bylo donošené a života schopné.¹⁸

3.3 Právní úprava

Vražda novorozeneho dítěte matkou je upravena jako trestný čin v § 142 Trestního zákoníku č. 40/2009 Sb.¹⁹

3.3.1 Vražda novorozeneho dítěte matkou § 142

Matka, která v rozrušení způsobeném porodem úmyslně usmrtí při porodu nebo bezprostředně po něm své novorozene dítě, bude potrestána odnětím svobody na tři léta až osm let.

3.3.2 Znaky skutkové podstaty trestného činu podle § 142

Objektem trestného činu je život novorozeneho dítěte. Novorozeným dítětem je dítě již od počátku porodu.

Objektivní stránka spočívá v usmrcení novorozence. Matka své dítě může usmrtit jednáním, například ho uškrtí, ale i opomenutím jednání, například neodstraní dítěti blány z obličeje, nechá ho ležet obličejem do pokrývek.

Pachatelem tohoto trestného činu může být jen matka novorozeneho dítěte. Další osoby, které se na takovém činu matky podílely formou spolupachatelství nebo účastenství, mohou být trestné jen podle obecného ustanovení o vraždě, resp. účastenství na vraždě.

Po subjektivní stránce je třeba úmyslu. Důvodem mírnějšího posuzování vraždy novorozeneho dítěte matkou je zvláštní rozpoložení pachatelky v době činu, charakterizované jako rozrušení způsobené porodem. Tento duševní stav má původ ve fyziologických procesech, které u ženy porod vyvolal. Pojem „při porodu nebo hned po něm“, tento časový úsek skončí teprve tehdy, když u ženy pomine stav rozrušení, který byl vyvolán porodem. Pro posouzení

¹⁸ http://www.denik.cz/z_domova/dalsi-mrtvy-novorozenec-baby-boxy20090611.html

¹⁹ Zákon 40/2009 Sb., Trestní zákoník

otázky, zda žena jednala v tomto stavu, je rozhodující posudek znalce-lékaře z oboru porodnictví.²⁰

Jak je patrné ze statistických údajů (3.1), ročně jsou zaznamenány průměrně čtyři případy vraždy novorozeného dítěte matkou. Takto nízký počet je dán tím, že laktační psychóza, která je důvodem vraždy, je jev vzácný a když se u matky objeví, tak s pomocí lékařů neskončí tímto fatálním způsobem.

²⁰ Jelínek, J. a kol.: Trestní právo hmotné, Leges, 2009, s. 483-484

Kapitola 4

Babyboxy, nové řešení problému nechtěných dětí

4.1 Odložené dítě

Jsou to děti odložené anonymními rodiči, většinou se jedná o novorozence odložené matkami. Za odložené děti se, v tomto smyslu, nepovažují sirotci, jejichž rodiče jsou známi.

4.2 Důvody k odložení dítěte

- často odkládají děti matky, které těhotenství tajili a v jeho průběhu ani nenavštěvovali lékaře
- matky s nízkým vzděláním a drogovou závislostí
- špatná finanční situace matky a neschopnost postarat se o základní potřeby dítěte
- roli často hraje očekávaná ostuda či kritika rodiny, strach z rodičů
- děti odkládají také matky, které pobývají v nějakém státě ilegálně
- náboženské důvody, například u muslimek, jež nesmějí mít pohlavní styk před svatbou
- děti odkládají také ženy, které otěhotněly po znásilnění ²¹

4.3 Odložené děti v minulosti

Prvním historicky známým nalezcem byl Mojžíš, který ve 14. století před naším letopočtem připlul v košíku po Nilu, vylovila jej faraónská princezna a na svém dvoře vychovala. Mojžíš si vypracoval dobré společenské postavení a stal se rádcem faraóna.

²¹ www.babybox.cz

Odloženým dítětem byl i Oidipus pocházející z královské rodiny, ale odložený v lese a vychovaný pastýři. V antickém Římě nebylo odložení dítěte protiprávním činem. Obvyklým místem odložení byly tržnice. Ve středověku byly nalezené děti obvykle vychovávány v rodinách a církev bděla nad jejich výchovou.

Ve Francii byly již v 5. století u kostelů mramorové mísy, kam bylo možné nechtěné dítě odložit. V italském Miláně byl v roce 787 založen jeden z prvních domů pro odložené děti, podobná zařízení vznikala v Římě a dalších italských městech.

Římské matky se často zbavovaly novorozenců vhozením do římské řeky Tiberu. To se nelíbilo papeži Inocenci III., který v roce 1198 nařídil klášterům zřídit speciální zařízení na bráně kláštera, které umožňovalo odkládání a záchranu nechtěných novorozenců. Zařízení tohoto typu se v Itálii přestala používat v polovině minulého století.

V Německu nalézáme první zmínky o fungování schránek pro odkládání dětí již ve 14. století, a to ve městech Ulm a Kolín. V roce 1709 otevřel holandský misionář takové zařízení v sirotčinci v Hamburku. Velký počet odložených dětí, který převýšil ekonomické možnosti sirotčince, způsobil, že zařízení bylo po pěti letech zrušeno.

V Brazílii a Portugalsku, byly schránky pro bezmocné využívány od roku 1783, kdy královna Marie I. vydala patent, podle kterého muselo každé město, ve své nemocnici, takové místo zřídit. V Brazílii byla zřízena první schránka pro opuštěné děti v nemocnici v Sao Paulu v roce 1825.

Ve Velké Británii a Irsku byla otočná kola pro ukládání odložených dětí zřízena na branách sirotčinců poprvé v roce 1730. Schránky pro opuštěné děti Francie legalizovala počátkem 10. století. Tyto schránky byly umístěny v nemocnicích a celkově jich bylo zřízeno 251. Počet odložených dětí rychle rostl, ročně se pohyboval okolo několika desítek tisíc a vzhledem k vysokým finančním nákladům byly v roce 1863 uzavřeny. Nahradily je „přijímací kanceláře“, kde mohla matka dítě odložit.²²

V Českých zemích byl vývoj obdobný jako ve světě, nejprve se o odložené děti starala církev a to tak, že je vychovávala ve svých klášterech, nebo je svěřovala do výchovy svým

²² www.babybox.cz

farníkům. Později vznikaly v jednotlivých městech specializované instituce, sirotčince nebo chudobince, soukromého nebo státního charakteru.²³

4.4 Jak funguje schránka pro odložené děti

Jde o schránku s dvířky, jejíž vnitřní prostor je vytápěný na 37 stupňů celsia. Ve schránce je připraven lístek s informacemi o dalším osudu odloženého dítěte a možnostech, jak dítě získat zpět. Některé schránky obsahují zařízení na získání otisku ruky nebo nohy dítěte. Když se dvířka uzavřou, aktivují se vizuální a akustické sensory, které přivolají personál. Osoba, která dítě odložila, má dostatek času, aby nepozorovaně odešla.

4.5 Současná situace v zahraničí

Německo

V Německu je 80 míst, kde je možné dítě odložit. Jedná se o schránky, které se nazývají Babyklappe. Jsou známy případy, kdy se matka pro dítě vrátila, nebo na sebe nechala spojení, protože si přála zůstat s dítětem v kontaktu. V některých zařízeních je možné anonymní předání dítěte po telefonické domluvě. V Německo jsou i zařízení, která umožňují matce pobyt s dítětem po dobu, než se rozhodne, zda si jej ponechá nebo se jej vzdá. První babyklappe byla zřízena v Hamburku 5. dubna 2000 a za první rok do ní bylo odloženo šest dětí, v současnosti se počet odložených dětí pohybuje okolo sta dětí ročně.

Itálie

V současné Itálii narůstá počet neprovdaných matek a neúplných rodin, kdy jsou děti ženám často na obtíž a jsou odkládána. Z tohoto důvodu byla obnovena tradice otočných kol, která se přestala používat v polovině minulého století.

²³ Secký, R.: Dobročinné spolky a ústavy soukromé v král. hlavním městě Praze a předměstích

Spojené státy americké

V USA bývá odloženo průměrně osm set dětí ročně. Babyboxy zde nefungují, ale nahrazuje je instituce „bezpečných útočišť“ zřízených na požárních stanicích nebo v nemocnicích, kde mohou rodiče legálně odložit své dítě, které je mladší 72 hodin.

Maďarsko

Protože v Maďarsku bylo v roce 1996 nalezeno 54 zavražděných dětí, byl u budapeštské nemocnice zřízen inkubátor pro odkládání dětí. Dnes je takových schránek 12 a většina odložených dětí je romského původu a jsou adoptována do ciziny.

Holandsko

Zřízení schránky bylo plánováno v roce 2003, ale pro masivní protesty veřejnosti se však od tohoto záměru upustilo a odkládání dětí do babyboxů bylo prohlášeno za nezákonné.

Francie

Schránky pro odkládání dětí byly zrušeny na počátku 20. století a dnes mohou matky ve Francii porodit v nemocnici anonymně a nechat zde dítě k adopci.

Velká Británie

V současné době schránky pro opuštěné děti nefungují, protože jakékoliv opuštění dítěte do dvou let je zde trestné.

Slovensko

Z iniciativy Občanského sdružení „Šance pro nechtěné“ fungují od roku 2004 „hnízda záchrany“, dnes existují na třinácti místech.

4.6 Situace v ČR

S babyboxy přišel Nadační fond pro odložené děti Statim a jeho sesterské občanské sdružení. „Statim“ ve zdravotnictví znamená Ihned, Okamžitě a to je přáním i těchto organizací, pomáhat ihned, okamžitě. Sponzory jsou fyzické osoby i právnické osoby, každý

z nich se podílí podle svých možností, význam má i ta nejmenší částka, i ta pomůže zachránit lidský život.

Babybox-Statim má v projektu zřizování schránek, do nichž budou moci matky odložit anonymně dítě, které vzápětí dostane veškerou zdravotní péči a sociální pomoc. Také se plánuje zřízení telefonické linky. Program Babybox-Statim je jasný a zřetelný, má jediné přání, aby již nikdy nebylo nalezeno mrtvé tělíčko novorozence.

Původně bylo v plánu zřídit dvacet schránek, dnes projekt předpokládá babyboxů 70, tedy jeden v každém okrese. Důvodem je, aby matka v tíživé sociální situaci a po porodu nemusela s dítětem cestovat ke vzdálenému babyboxu. Čím více jich bude, tím větší je šance na záchranu života dítěte. První babybox byl v České republice otevřen 1. června 2005 na Hloubětínském zámečku, v sídle soukromé kliniky GynCentrum. V březnu 2010 byl zprovozněn 34. babybox, a to v třebíčské nemocnici.²⁴

K březnu 2010 bylo do babyboxů odloženo 31 dětí. Děti, které díky nim přežili a dostanou svou šanci na lepší život. Odpůrci babyboxů argumentují, že tak matky dostávají možnost, jak se bez problémů zbavit dítěte. Možná to tak je, ale kdo zaručí, že by takovéto dítě neskončilo odložené v popelnici, na sněhu, nebo i hůře? V babyboxu je dítě v teplém, suchém a čistém prostředí a okamžitě se mu dostane lékařské péče, a proto babyboxy jsou potřebné a mají smysl, zachraňují dětské životy.

²⁴ www.babybox.cz

Kapitola 5

Kojenecké ústavy a dětské domovy pro děti do tří let

5.1 Statistické údaje

Ke konci roku 2008 bylo v České republice celkem 33 kojeneckých ústavů a dětských domovů pro děti do tří let. Jediným krajem, kde takové zařízení chybělo, byl kraj Jihočeský. K 31. 12. 2008 bylo v kojeneckých ústavech a dětských domovech pro děti do 3 let umístěno 1 418 dětí, o 11 dětí více než v předchozím roce. Více než polovina dětí byla v kojeneckém ústavu ze sociálních důvodů, necelá čtvrtina ze zdravotně sociálních důvodů, kdy děti kvůli svému postižení nevyrostají v rodině, i když nevyžadují trvalou a dlouhodobou ošetrovatelskou péči, a ostatní děti zde byly umístěny ze zdravotních důvodů na straně dítěte nebo rodiče.

V průběhu roku 2008 bylo do kojeneckých ústavů a dětských domovů přijato 1 981 dětí. Z nich 52 % dětí bylo přijato ze sociálních důvodů, 30 % ze zdravotních důvodů a zbylých 18 % tvořily důvody zdravotně sociální. Z celkového počtu přijatých dětí 24 % romské národnosti. V roce 2008 se snížil počet přijatých dětí se speciálními potřebami a to na 13 % oproti 20 % v roce 2007. Z přijatých byla necelá 4 % týraných dětí. V průběhu roku bylo z ústavů propuštěno 1 948 dětí. Více než polovina z nich odešla do vlastní rodiny a 34 % do náhradní rodinné péče (adopce nebo jiné formy náhradní rodinné péče). Do dětského domova (pro děti starší tří let - resort školství) bylo propuštěno zhruba 8,2 % dětí a 2,4 % dětí přešlo do ústavů sociální péče. 3,2 % dětí bylo propuštěno „jinam“ (klokánky apod.). Téměř polovina (45 %) z propuštěných dětí strávila v ústavu déle než 6 měsíců.

Nejkratší dobu strávily v kojeneckém ústavu děti, které byly propuštěny do vlastní rodiny; 56 % z nich bylo propuštěno do 3 měsíců. Do stejné doby bylo propuštěno také 53 % dětí odcházejících „jinam“. Děti propuštěné kvůli adopci byly v kojeneckém ústavě průměrně půl roku. Nejdéle byly v péči ústavů děti, které poté přecházely do jiné formy náhradní rodinné péče, dětských domovů (pro děti starší tří let – resort školství) nebo ústavů sociální péče.²⁵

²⁵ http://www.uzis.cz/download.php?ctg=20&mnu_id=6200

Kojenecké ústavy a dětské domovy - počet přijatých dětí, rok 2008

Území, kraj	Počet dětí přijatých během roku				Z celkového počtu přijatých dětí		
	celkem	v tom			se speciálními potřebami	romských	týraných
		ze zdravotních důvodů	ze sociálně-zdravotních důvodů	ze sociálních důvodů			
Hl. m. Praha	208	30	135	43	67	22	7
Středočeský	213	39	52	122	19	55	13
Jihočeský	-	-	-	-	-	-	-
Plzeňský	130	38	15	77	14	31	3
Karlovarský	91	1	2	88	14	31	6
Ústecký	155	5	4	146	7	77	8
Liberecký	56	31	10	15	5	23	2
Královéhradecký	39	3	-	36	-	12	-
Pardubický	149	54	46	49	33	35	9
Vysočina	94	54	10	30	13	25	8
Jihomoravský	177	83	5	89	29	42	1
Olomoucký	278	160	17	101	11	37	-
Zlínský	91	23	22	46	16	20	-
Moravskoslezský	300	74	29	197	32	65	19
ČR	1 981	595	347	1 039	260	475	76

Tabulka 3, zdroj: ÚZIS

5.2 Právní úprava

Kojenecké ústavy a dětské domovy pro děti do tří let upravuje vyhláška ministerstva zdravotnictví ČR 242/1991 Sb., o soustavě zdravotnických zařízení zřizovaných okresními úřady a obcemi.

Kojenecké ústavy poskytují ústavní a výchovnou péči dětem, jejichž vývoj je ohrožen nevhodným domácím prostředím, a to do jednoho roku věku. Kojenecký ústav a dětský domov se podle místních podmínek spojí ve společné zařízení. Důvodem umístění do kojeneckého ústavu je ohrožení zdravotního stavu nebo zdárného vývoje dítěte.

Do zařízení jsou děti umísťovány na základě:

- předběžného opatření vydaného soudem
- předběžného souhlasu rodičů s adopcí
- doporučení Orgánu sociálně právní ochrany dětí

Kojenecké ústavy často pečují o děti s nízkou porodní hmotností a různými typy vrozených vad, které vyžadují specifickou péči a trvalý lékařský dohled. V zařízení děti mají komplexní ošetrovatelskou, léčebnou a výchovnou péči. Dalším cílem je zajištění dostatečných podnětů pro zdravý vývoj a snaha o minimalizaci citové deprivace. Odborníci sledují jejich psychomotorický vývoj, jsou schopni včas podchytit nepříznivé změny nebo opoždění vývoje. Děti jsou trvale sledovány dětským psychologem.²⁶

²⁶ Vyhláška MZ ČR 242/1991 Sb., o soustavě zdravotnických zařízení zřizovaných okr. úřady a obcemi

Kapitola 6

Ústavní výchova

6.1 Statistické údaje

V roce 2004 bylo v ČR 149 dětských domovů, ve kterých bylo umístěno 4 867 dětí, 24 dětských domovů se školou, kde bylo umístěno 743 dětí, 21 výchovných ústavů, kde bylo umístěno 903 dětí a 14 diagnostických ústavů, kde bylo 501 dětí.

6.2 Právní úprava obecně

Problematiku upravuje zákon 109/2002 Sb. o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči²⁷, a zákon o sociálně-právní ochraně dětí č. 359/1999 Sb.²⁸

Nařízení ústavní, případně ochranné výchovy je po zbavení rodičovské zodpovědnosti druhým nejzávažnějším zásahem do rodinných vztahů.

Podle Úmluvy o právech dítěte²⁹ státy zajistí, aby dítě nebylo odděleno od rodičů proti jejich vůli, ledaže příslušné úřady, na základě soudního rozhodnutí a v souladu s platným právem, zjistí, že takové oddělení je potřebné v zájmu dítěte. Takové rozhodnutí může být nezbytné například v případě zneužívání nebo zanedbávání dítěte rodiči, nebo žijí-li rodiče odděleně, a je třeba rozhodnout o místě pobytu dítěte.

Listina základních práv a svobod³⁰ stanoví, že práva rodičů lze omezit, a nezletilé děti je možné odloučit od rodičů proti jejich vůli pouze rozhodnutím soudu a na základě zákona.

Ústavní výchova je na místě jen tehdy, jestliže dítěti není možné zabezpečit vhodné rodinné prostředí mimo původní rodinu, která neexistuje nebo selhala při plnění svých funkcí.

²⁷ Zákon 109/2002 Sb.

²⁸ Zákon o sociálně-právní ochraně dětí č. 359/1999 Sb.

²⁹ Úmluva o právech dítěte, čl. 9

³⁰ Listina základních práv a svobod č. 2/1993 Sb., čl. 32

Ústavní výchova má být přechodné řešení po odebrání dítěte z rodiny, než je pro něj nalezena jiná vhodná rodina (pěstounská, osvojitelská apod.) nebo než se dítě může vrátit zpět do své původní rodiny, ústavní výchova není dlouhodobým řešením.³¹

6.3 Zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc

Jeli-to vhodné, soud může soud rozhodnout o tom, že se dítě svěřuje do péče zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc. Právní úprava této péče je obsažena v §42 zákona o sociálně-právní ochraně dětí 359/1999 Sb.³²

Tato zařízení poskytují ochranu a pomoc dítěti, které se ocitlo bez jakékoliv péče nebo je-li jeho život či příznivý vývoj vážně ohrožen. Také se může jednat o dítě tělesně, duševně týrané nebo zneužívané. Dítě má zajištěno uspokojování základních životních potřeb, včetně ubytování, zajištění lékařské péče, psychologické a jiné obdobné nutné péče.

Dítě se umísťuje v zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc

- na základě rozhodnutí soudu
- na základě žádosti obecního úřadu obce s rozšířenou působností
- na základě žádosti zákonného zástupce dítěte
- požádá-li o to dítě

6.3.1 Klokánek, rodinná alternativa ústavní péče

Klokánek je projekt Fondu ohrožených dětí a jeho cílem je nabídnout dětem místo ústavní výchovy přechodnou rodinnou péči na dobu, než se mohou vrátit zpět do své rodiny, nebo dokud pro ně není nalezena trvalá náhradní rodinná péče (osvojení, pěstounská péče, svěření do výchovy třetí osoby).

Klokánky mají pověření MPSV jako zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc, proto mohou přijímat děti na základě žádosti rodičů, soudního rozhodnutí, žádosti orgánu sociálně-právní ochrany dětí i na základě žádosti samotného dítěte či osoby, která malé dítě

³¹ Hrušáková M., Králíčková Z.: České rodinné právo, Doplněk 2006, str. 367

³² Zákon o sociálně-právní ochraně dětí 359/1999 Sb.

nalezne opuštěné nebo v jiné krizové situaci. V těchto případech mohou děti v Klokánku zůstat i proti vůli rodičů až do té doby, než soud rozhodne o předběžném opatření. Většinou se jedná o dítě zanedbávané, týrané, nebo o dítě, o které se jeho osamělý rodič nemůže starat, například z důvodu hospitalizace.

Klokánky jsou zařízení s nepřetržitým provozem, proto mohou kdykoli přijmout i novorozence, jejichž matky tají těhotenství a porodí mimo zdravotnické zařízení. První Klokánek byl otevřen v Žatci v září 2000. V současné době již existuje šestnáct Klokánků na území celé republiky, s celkovým počtem tři sta dvacet míst.

Klokánky se provozují jako klasická rodinná péče v bytech „klokaních“ tet a strýců, kteří jsou zaměstnanci, anebo v objektech se služebními byty, kde o děti nepřetržitě střídavě po týdnu pečují dvě stabilní tety. Je snaha, aby se děti mohly co nejdříve vrátit po zlepšení situace domů, nebo není-li to možné, aby byly svěřeny do trvalé náhradní rodinné péče příbuzných či cizích osob. Průměrná doba pobytu je půl roku. Kolem šedesáti procent dětí se vrací k rodičům, asi třicet procent přechází do trvalé náhradní rodinné péče. Zbývajících deset procent zahrnuje ukončení pobytu v Klokánku zletilostí či umístěním do jiného zařízení (nemocnice, psychiatrie nebo ústavní výchova). Od otevření prvního Klokánku se přijalo již přes tři tisíce dětí různého věku, včetně novorozenců, kojenců a batolat. Velkou výhodou oproti ústavní výchově je, že Klokánky přijímají i sourozence bez ohledu na věk a tak nedochází k jejich další traumatizaci jejich rozdělením do různých zařízení podle věku. „Klokaní“ tety a strýcové musí podstoupit psychologické vyšetření a splnit další vysoké nároky.³³

6.4 Předběžné opatření a nařízení ústavní výchovy

O nařízení ústavní výchovy rozhoduje vždy soud, a to i bez návrhu. Nejsou vyloučeny ani případy, kdy návrh, případně podnět k zahájení řízení podají například rodiče nebo jiné osoby, kterým bylo dítě svěřeno do výchovy. Místní příslušnost je dána bydlištěm dítěte.

³³ <http://www.fod.cz/klokane.htm>

Protože není možné s umístěním dítěte do ústavní výchovy vždy cekat až na pravomocné rozhodnutí soudu, novela občanského soudního řádu z.99/1963 Sb. zavedla zvláštní předběžné opatření. Je-li nezletilé dítě bez jakékoliv péče nebo jsou-li jeho život nebo příznivý vývoj vážně ohroženy nebo narušeny, předseda senátu předběžným opatřením nařídí, aby bylo předáno do péče osoby, kterou v usnesení označí. Toto opatření trvá po dobu tří měsíců a bylo-li před uplynutím této doby zahájeno řízení ve věci samé, tak trvá až do vykonatelnosti rozhodnutí z tohoto řízení. Dítě může být umístěno do diagnostického ústavu, do zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc nebo i do péče konkrétní fyzické osoby, například příbuzného. Předběžné opatření může soud nařídít jen na návrh obce s rozšířenou působností a předseda senátu rozhodne o návrhu bezodkladně, není-li tu nebezpečí z prodlení, může o návrhu rozhodnout až do uplynutí 24 hodin poté, co byl návrh podán.³⁴

6.5 Nařízení ústavní výchovy, druhy zařízení, zánik ústavní výchovy

6.5.1 Nařízení ústavní výchovy

Ústavní výchova může být nařízena

- a) Jestliže je výchova dítěte vážně ohrožena nebo narušena a jiná výchovná opatření nevedla k nápravě. Vážným ohrožením je například úmrtí rodičů nebo takový zdravotní stav, pro který nemohou zabezpečit výchovu dítěte, a není nikdo ze širší rodiny, kdo by mohl převzít dítě do své výchovy. Vážným narušením je jednání ze strany rodičů, kteří zanedbávají své povinnosti vůči dítěti, ale může jít i o případy, kdy rodiče své povinnosti vůči dítěti plní, ale jde o dítě obtížně vychovatelné.
- b) Jestliže rodiče z jiných závažných důvodů nemohou výchovu dítěte zabezpečit. Jiné závažné důvody mohou být u dítěte, například duševní porucha, která vyžaduje zvláštní péči, tak i u rodičů a mohou spočívat například v dlouhodobém onemocnění, ve výkonu trestu.
- c) Jestliže je to v zájmu dítěte, může soud nařídít ústavní výchovu i v případě, že jiná výchovná opatření nepředcházela.

³⁴ Hrušáková M., Králíčková Z.: České rodinné právo, Doplněk 2006, str. 368-369

Před nařízením ústavní výchovy je soud povinen zkoumat, zda výchovu dítěte nelze zajistit náhradní rodinnou péčí nebo rodinnou péčí v zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc, která má přednost před ústavní výchovou.

6.5.2 Druhy zařízení

- diagnostický ústav
- dětský domov
- dětský domov se školou
- výchovný ústav

Ústavní zařízení, kde se ústavní výchova vykonává, jsou diferencována podle věku dětí, podle jejich fyzických a psychických schopností a podle důvodů, proč bylo o ústavní výchově rozhodnuto.

Do jednoho roku se děti umísťují do kojeneckých ústavů, od jednoho do tří let do dětských domovů. Děti ve věku od tří let jsou umísťovány do zařízení pro výkon ústavní a ochranné výchovy. Děti mentálně nebo tělesně postižené se umísťují do domovů pro osoby se zdravotním postižením.

Účelem dětského domova je pečovat o děti, které nemají nařízenou ústavní výchovu a nemají výrazné poruchy chování. Obvykle jsou v nich umístěny děti ve věku od 3 let do 18 let. Dětské domovy se školou už přijímají děti s nařízenou ústavní výchovou, děti s poruchami chování nebo s potřebou zvláštní výchovné péče. Do tohoto typu zařízení jsou obvykle přijímány děti v době školní docházky (od 6 let do ukončení školy). Výchovný ústav pak obvykle pečuje o tyto děti ve věku od 15 let do 18 let.

6.5.3 Zánik ústavní výchovy

a) rozhodnutím soudu, jestliže pominuly důvody pro její nařízení a dítě se může vrátit zpět do původní rodiny, nebo je možné umístit dítě v jiné náhradní rodině.

b) nejpozději dosažením zletilosti, ale může být prodloužena až o jeden rok, například je-li třeba, aby dokončilo vzdělání.³⁵

³⁵ Hrušáková M., Králíčková Z.: České rodinné právo, Doplněk 2006, str. 370-371

6.6 Obsah ústavní výchovy

Ústavní výchovu upravuje § 28 až 30 zákona o sociálně-právní ochraně dětí č. 359/1999 Sb.³⁶

6.6.1 Předání dítěte do ústavní výchovy

Po právní moci rozhodnutí soudu o nařízení ústavní výchovy obecní úřad obce s rozšířenou působností sjedná dobu místo přijetí dítěte do příslušného zařízení. Zároveň vyzve rodiče nebo jiné fyzické osoby odpovědné za výchovu dítěte, aby dítě předali určenému zařízení, popřípadě s jejich souhlasem může zabezpečit umístění sám. Nepodrobí-li se rodiče nebo jiné fyzické osoby odpovědné za výchovu dítěte rozhodnutí soudu, podá okresní úřad soudu návrh na výkon rozhodnutí.

6.6.2 Práva povinnosti

Práva a povinnosti dítěte s nařízenou ústavní výchovou

- právo zajištění plného přímého zaopatření
- právo na rozvíjení tělesných, duševních a citových schopností a sociálních dovedností
- právo na respektování lidské důstojnosti, právo na společné umístění se svými sourozenci
- právo na vytváření podmínek pro dosažení vzdělání a pro přípravu na povolání v souladu s jeho schopnostmi, nadáním a potřebami
- právo na udržování kontaktu s osobami odpovědnými za výchovu a dalšími blízkými osobami, a to formou korespondence, telefonických hovorů a osobních návštěv
- povinnost dodržovat stanovený pořádek a kázeň, plnit pokyny a příkazy zaměstnanců zařízení, šetrně zacházet se svěřenými věcmi, nepoškozovat cizí majetek, v prostorách zařízení a v osobních věcech udržovat pořádek a čistotu
- povinnost dodržovat předpisy a pokyny k ochraně bezpečnosti a zdraví, s nimiž bylo řádně seznámeno

³⁶ Zákon o sociálně-právní ochraně dětí č. 359/1999 Sb.

- povinnost hradit ze svých příjmů náklady spojené s přepravou do zařízení, které neoprávněně opustilo nebo se do něj nevrátilo
- povinnost předat do úschovy na výzvu ředitele předměty ohrožující výchovu, zdraví a bezpečnost
- povinnost podrobit se na výzvu ředitele zařízení vyšetření, zda není ovlivněno alkoholem nebo jinou návykovou látkou
- za prokázané porušení povinností mu mohou být dítěti uložena opatření ve výchově: snížení kapesného, zákaz trávení volného času mimo zařízení, zákaz návštěv

Práva a povinnosti ředitele zařízení

- právo povolit dítěti pobyt mimo zařízení
- právo zakázat nebo přerušit návštěvu osob v zařízení v případě jejich nevhodného chování, které by nepříznivě působilo na výchovu dětí
- právo být přítomen při otevření listovní nebo balíkové zásilky dítětem, pokud se domnívá, že má závadný obsah
- právo převzít od dítěte do dočasné úschovy cenné předměty, finanční hotovost převyšující kapesné, předměty ohrožující výchovu
- právo zastoupit dítě v běžných záležitostech
- povinnost seznámit dítě s jeho právy a povinnostmi
- povinnost oznámit neprodleně orgánu sociálně právní ochrany dětí jméno a příjmení dítěte, jsou-li splněny podmínky pro jeho osvojení nebo pěstounskou péči a předat dítě do péče budoucího osvojitele nebo pěstouna
- povinnost dát příslušnému soudu podnět ke zrušení ústavní nebo ochranné výchovy, pominuly-li důvody a dát podnět k prodloužení ústavní nebo ochranné výchovy, vyžaduje-li to zájem dítěte
- povinnost podávat informace o dítěti zákonným zástupcům nebo orgánům sociálně-právní ochrany dětí na jejich žádost

Práva a povinnosti zákonných zástupců vůči zařízení

- právo na informace o dítěti, a to na základě své žádosti
- právo vyjadřovat se k návrhu opatření zásadní důležitosti ve vztahu k dítěti, nehrozí-li nebezpečí z prodlení
- právo na udržování kontaktu s dítětem, nebrání-li tomu závažné okolnosti ohrožující dítě
- povinnost při předání dítěte do určeného zařízení předat současně dokumentaci
- povinnost předat dítěti umístěnému do zařízení na základě jejich žádosti finanční částku jako kapesné
- povinnost hradit náklady na zdravotní péči, léčiva a zdravotnické prostředky poskytnuté dítěti, které nejsou hrazeny za zdravotního pojištění, pokud byly poskytovány na jejich žádost

6.6.3 Úhrada péče

Rodiče jsou povinni hradit příspěvek na úhradu péče poskytované dětem v zařízeních. V případě, že dítě nebo nezaopatřená osoba má vlastní pravidelné příjmy, podílí se na hrazení příspěvku. Dětem a nezaopatřeným osobám, kterým se poskytuje plné přímé zaopatření, náleží kapesné a také osobní dary k narozeninám, k úspěšnému ukončení studia a k jiným obvyklým příležitostem.

6.6.4 Přezkoumávání důvodů ústavní výchovy

Pokud byla nařízena ústavní výchova nebo bylo dítě svěřeno do péče zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc, má soud povinnost nejméně jednou za šest měsíců přezkoumat, zda trvají důvody pro nařízení tohoto opatření nebo zda není možné zajistit dítěti náhradní rodinnou péči. Za tímto účelem si vyžádá zprávy příslušného orgánu sociálně-právní ochrany dětí, opatří si vyjádření dítěte, je-li ho dítě s ohledem na svůj věk a rozumovou vyspělost schopné a vyzve rodiče dítěte k vyjádření jejich stanoviska.

6.6.5 Sledování výkonu ústavní výchovy

Obecní úřad obce s rozšířenou působností sleduje dodržování práv dítěte. Zaměstnanec obecního úřadu je povinen, nejméně jednou za tři měsíce, navštívit dítě, které je umístěno v ústavní výchově a také jeho rodiče. Zaměstnanec je oprávněn hovořit s dítětem

bez přítomnosti dalších osob, zejména zaměstnanců ústavního zařízení, a má právo nahlížet do dokumentace, kterou ústavní zařízení o dítěti vede. Zjistí-li, že zařízení porušilo povinnosti, je zaměstnanec povinen tuto skutečnost neprodleně oznámit obecnímu úřadu obce s rozšířenou působností, zřizovateli tohoto ústavního zařízení a soudu, který nařídil tuto ústavní výchovu. Příslušný obecní úřad obce s rozšířenou působností sleduje, zda došlo k odstranění zjištěných nedostatků, a působí k přijetí potřebných opatření vedoucích k nápravě. Ústavní zařízení může navštívit také zaměstnanec kraje nebo ministerstva.

6.7 Problémy ústavní výchovy

V ústavní péči není dítě svěřeno jednomu konkrétnímu vychovateli a osoby, které dítě vychovávají, mají jen částečnou a nejasně vnímanou zodpovědnost za jeho vývoj a výchovu. Problémem je časté střídání osob, které pečují o dítě a s tím také souvisí to, že si dítě obtížně vytváří k těmto osobám trvalý citový vztah. Dalším problémem pro vývoj dětí v kolektivní ústavní péči je chudost podnětů oproti běžnému životu v rodině. Prokazuje se, že těmto dětem chybí pocit kontinuity životního běhu, trvalosti mezilidských vztahů, pevné osobní identity. Dalším vážným problémem je ukončení trvání ústavní péče ve věku 18 let dítěte, což velmi často neznamená jeho skutečnou dospělost ve smyslu osobnostní zralosti. Právě období po odchodu z ústavní péče je dobou velkých rizik ve smyslu sociálně patologického chování ústavních dětí.³⁷

³⁷ <http://www.dobromysl.cz/scripts/detail.php?id=1211>

Kapitola 7

Svěření dítěte do výchovy jiné fyzické osoby než rodiče

7.1 Institut svěření dítěte do výchovy jiné fyzické osoby než rodiče

Nezletilé dítě může být svěřeno do výchovy jiné fyzické osoby než rodiče v případech, kdy rodičům brání v bezprostřední péči o dítě nějaké subjektivní nebo objektivní překážky, zpravidla krátkodobého charakteru, a lze-li předpokládat, že se dítě po překonání nebo odpadnutí překážek do své rodiny vrátí.

Jedná se o formu náhradní osobní péče o nezletilé dítě v rodině, zpravidla příbuzenské, při které se nemění status dítěte. Rodinně-právní vztah rodič-dítě zůstává plně zachován. Náplní tohoto institutu je výkon osobní péče o nezletilé dítě po dobu, po kterou nemohou rodiče o dítě osobně pečovat. Jakmile se rodinné poměry dítěte podaří uspokojivě uspořádat a ozdravit, má dítě právo na osobní péči svých rodičů.

Jde o dočasný rodinně právní institut, který předpokládá pravidelné osobní kontakty rodiče s dítětem. Rodiče musí na své dítě platit výživné a to přímo k rukám osoby o dítě pečující.

Tento institut upravuje Zákon o rodině č. 94/1963 Sb.³⁸

7.2 Předpoklady a podmínky vzniku svěření dítěte do výchovy

- a) existence subjektivních nebo objektivních překážek, zpravidla krátkodobého charakteru, které brání rodičům ve výchově jejich nezletilého dítěte
- b) zájem dítěte na svěření do jiného výchovného prostředí
- c) vyjádření dítěte, pokud je schopno formulovat své vlastní názory

³⁸ Zákon o rodině č. 94/1963 Sb., §45

- d) existence fyzické osoby, způsobilé náhradní rodinnou výchovu zabezpečit, a její souhlas

Nezletilé dítě může být svěřeno do výchovy buď jedné fyzické osobě, jestliže tato osoba poskytuje záruku jeho řádné výchovy a se svěřením souhlasí, nebo do společné výchovy manželům. Blízký příbuzenský vztah, mezi fyzickou osobou a dítětem, je velmi žádoucí. V praxi jsou děti nečastěji svěřovány do výchovy prarodičům, strýci, tetě, nezletilé dítě může být svěřeno také do výchovy svého staršího zletilého sourozence nebo i jiného příbuzného. V případech, kdy se již před rozhodováním soudu nezletilé dítě nachází v péči jiné osoby než rodiče, je v zájmu nezletilého dítěte, a by byla zachována kontinuita výchovného prostředí. Jestliže však rodiče nezletilého dítěte nemohou jeho výchovu zabezpečovat dlouhodobě, zpravidla se spíše uplatňuje institut pěstounské péče nebo osvojení. Avšak blízký příbuzenský vztah, zejména v řadě přímé a mezi sourozenci, je překážkou osvojení.

7.3 Obsah institutu svěřením dítěte do výchovy

Zákon o rodině neupravuje obsah tohoto právního vztahu, ale ukládá soudu povinnost, při rozhodování o vzniku této formy náhradní rodinné formy, vymezit práva a povinnosti jiné osoby ve vztahu k dítěti.

Zpravidla je rozsah práv a povinností soudy konkretizován tak, že fyzická osoba nebo manželé mají zajistit výkon péče o dítě, dítě vychovávat, zastupovat a spravovat jeho jmění, ale jen v běžných záležitostech.

Rodiče zůstávají nadále zákonnými zástupci dítěte a mají právo dítě vychovávat, zastupovat jej a spravovat jeho jmění v podstatných věcech. Rodiče nemají právo osobně pečovat o dítě, ale zůstává zachována jejich vyživovací povinnost k dítěti, kterou plní fyzické osobě, u které je dítě ve výchově.

7.4 Zánik institutu svěření dítěte do výchovy

- a) dosažením zletilosti dítěte
- b) smrtí dítěte nebo fyzické osoby
- c) rozhodnutím soudu
 - pominuly důvody, pro které bylo dítě svěřeno do výchovy jiné osobě než rodiči
 - osoba, které bylo dítě svěřeno do výchovy, nevykonává řádně své povinnosti
 - požádá-li o to osoba, která o dítě pečuje
- d) rozhodnutím soudu po rozvodu manželství
 - pokud bylo dítě svěřeno do společné výchovy manželům, do rozhodnutí soudu společná výchova trvá
 - soud může rozhodnout o tom, že některému z rozvedených manželů svěří dítě do individuální výchovy. Není vyloučeno, aby soud rozhodl i o jiné formě náhradní rodinné výchovy. Zejména v případě, kdyby se překážky na straně rodičů jevily jako dlouhodobé, bylo by na místě rozhodnout spíše o pěstounské péči.
 - pokud by však po rozvodu manželství ani jeden z rozvedených manželů nechtěl nebo nemohl zajistit řádnou výchovu dítěte, a dítě se nemohlo vrátit do své původní rodiny, musel by soud i bez návrhu zahájit řízení a rozhodnout o novém vhodném výchovném prostředí pro dítě
 - pokud však dojde k úmrtí jednoho z manželů, kterým bylo dítě svěřeno do společné výchovy, zůstává dítě ve výchově druhého manžela.

Kapitola 8

Pěstounská péče

8.1 Pěstounská péče-statistika

Počet dětí v ústavní péči převyšuje počet dětí v náhradní rodinné péči, v České republice schází kvalitní pěstouni. Jednou z příčin může být nedostatečné finanční a sociální zabezpečení pěstounů. Dalším faktorem je skutečnost, že pěstounská péče klade na žadatele velké nároky, pokud jde o právo biologických rodičů udržovat s dítětem kontakt a zasahovat do jeho výchovy. Roli sehrává i nedostatečná informovanost veřejnosti o institutu pěstounské péče.³⁹

Počet dětí svěřených do pěstounské péče

Rok	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
Počet	942	750	802	879	884	908	863	1015	1089

Tabulka 4, zdroj:LLP

Počet dětí žijících v pěstounské péči a poručnictví

Rok	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
Počet k 1.1	5557	5738	5879	5959	6093	6263	6486	6680	6618
Počet k 31.12	5780	5711	5935	6029	6000	6411	6598	6637	6565

Tabulka 5, zdroj:LLP

³⁹ http://www.llp.cz/_files/file/Zprava_deti.pdf

8.2 Pojem pěstounské péče

Pěstounská péče je formou náhradní osobní péče o nezletilé dítě v rodině, při které se nemění status dítěte, vztah rodič a dítě zůstává plně zachován. Hlavní náplní pěstounské péče je výkon osobní péče o nezletilé dítě a to po dobu, kdy nemohou rodiče o dítě osobně pečovat. Když se poměry v rodině napraví, dítě se vrátí ke svým rodičům.

Pěstounská péče je dočasný rodinně-právní institut, který předpokládá pravidelné osobní kontakty rodiče s dítětem. Pěstounská péče je průběžně sledována a kontrolována státem. Rodiče na své dítě platit výživné, stát poskytuje pěstounům za jejich péči dávky pěstounské péče.

Druhy pěstounské péče:

a) pěstounská péče individuální

- vykonává osamělou osobou
- vykonávaná osobou vdanou nebo ženatou
- vykonávaná společně manžely

b) pěstounská péče vykonávaná v zařízeních

- samostatné objekty, například SOS dětské vesničky, kde pěstounskou péči zajišťuje především matka-pěstounka za pomoci dalších pracovníků SOS dětské vesničky
- prostory zřizovatelem vybavené jako byt pro rodinu s větším počtem dětí, pěstounskou péči zde většinou zabezpečuje manželský pár, kterému jsou postupně svěřovány děti do pěstounské péče
- vlastní byt pěstouna ⁴⁰

⁴⁰ Hrušáková M., Králíčková Z.: České rodinné právo, Doplněk 2006, str. 326-327

8.3 Právní úprava pěstounské péče

Individuální pěstounská péče je upravena v zákoně o rodině č.94/1963 Sb. §§ 45a až 45d⁴¹. Hmotné zabezpečení individuální pěstounské péče je regulováno zákonem o státní sociální podpoře č. 117/1995 Sb.⁴²

Právní úprava pěstounské péče v zařízeních je obsažena v §§ 44 až 47 zákona o sociálně-právní ochraně dětí č. 359/1999 Sb. Odměna pěstouna je řešena v § 46 zákona o sociálně-právní ochraně dětí. Zprostředkování pěstounské péče je upraveno v §§ 20 až 27 zákona o sociálně-právní ochraně dětí.⁴³ Další dávky jsou upraveny v zákoně o státní sociální podpoře.

Rozhodování o pěstounské péči je svěřeno soudu, který postupuje podle občanského soudního řádu č. 99/1963 Sb.⁴⁴, řízení o pěstounské péči tu není upraveno speciálně, na rozdíl od osvojení.

8.4 Vznik pěstounské péče

8.4.1 Zprostředkování pěstounské péče

Podstatou zprostředkování pěstounské péče je vyhledávání dětí vhodných k pěstounské péči a v nalezení vhodných pěstounů pro tyto děti. Provádí se na žádost fyzické osoby, která má být pěstounem. Žádost se podává u obecního úřadu obce s rozšířenou působností, který vede spisovou dokumentaci o dítěti a o žadateli, kopii spisové dokumentace postupuje Ministerstvu práce a sociálních věcí, které provádí vlastní zprostředkování. Zjistí-li ministerstvo, že v evidenci je žadatel vhodný pro konkrétní dítě, oznámí to žadateli, který má právo seznámit se s dítětem a podat žádost o svěřeni do předpěstounské péče, a to do třiceti dnů od doručení oznámení.

⁴¹ Zákon o rodině č. 94/1963 Sb.

⁴² Zákon o státní sociální podpoře č. 117/1995

⁴³ Zákon o sociálně-právní ochraně dětí č. 359/1999 Sb.

⁴⁴ Občanský soudní řád, zákon 99/1963 Sb.

8.4.2 Předpoklady pro vznik pěstounské péče

a) předpoklady na straně dítěte

- výchova dítěte není v rodině řádně zabezpečena a to proto, že výchovu dítěte rodiče nemohou, neumí, nebo nechtějí řádně zabezpečovat, nebo proto, že rodiče dítěte nežijí a soudem určený poručník nemá povinnost o dítě osobně pečovat
- je dán zájem dítěte na svěřeni do jiného výchovného prostředí
- kladné vyjádření dítěte, pokud je schopno formulovat své vlastní názory

V mnoha případech jsou do pěstounské péče svěřovány nezletilé děti, které nelze osvojit, protože rodiče odmítají udělit souhlas k osvojení a zároveň není možné aplikovat § 68 zákona o rodině (kvalifikovaný nezáměr nebo žádný zájem). Do pěstounské péče se svěřují i děti s nepříznivým zdravotním stavem nebo děti starší. Pěstounská péče je vhodná u skupin sourozenců, u kterých je tak možno realizovat společnou výchovu.

b) předpoklady na straně pěstouna

Pěstounem je fyzická osoba, která je způsobilá pěstounskou péčí zabezpečit a dá k pěstounské péči souhlas. V České republice o pěstounskou péči žádají většinou bezdětní manželé, kteří mají zájem o dlouhodobou péči o dítě kojence. V tomto pojetí se pěstounská péče blíží osvojení, ale účelem pěstounské péče není nahradit dítěti rodiče s důsledky v celém právním řádu, tak jak tomu je u osvojení.

Zákon nepreferuje příbuzné dítěte, ale tzv. příbuzenská pěstounská péče je možná, může být vykonávána prarodičem, tetou, zletilým sourozencem atd. Pěstoun má být osobou bezúhonnou, s předpoklady morálními a zdravotními a neměl by být osobou trestně stíhanou

Žije-li budoucí pěstoun v manželství, je nutné posoudit i kvalitu manželství a prozkoumat, proč druhý manžel nemá zájem o společnou pěstounskou péči. Do pěstounské péče jen jednoho manželů je možné dítě svěřit jen se souhlasem druhého manžela. Má-li se jednat o společnou pěstounskou péči manželů, musí se jednat o stabilní manželství s perspektivou vytvoření vhodného výchovného prostředí pro dítě a souhlas musí dát oba manželé.

c) dočasná předpěstounská péče

Předpěstounské péče je fakultativní a jejím cílem je předcházet rušení soudních rozhodnutí o pěstounské péči v případech, kdy nepodaří navázat kontakt s dítětem, případně kdy dochází k otevřeným konfliktům, k útěkům dítěte.

Tato péče je dočasného charakteru, zákon stanoví, že nebude-li do tří měsíců od právní moci rozhodnutí o předpěstounské péči u soudu zahájeno řízení o svěřeni dítěte do pěstounské péče, pozbuďte rozhodnutí o předpěstounské péči právní účinky.

Předpěstounská péče je financována státem, osoba, která o dítě pečuje, má nárok na příspěvek na úhradu potřeb dítěte a na odměnu pěstouna. O předpěstounské péči rozhoduje obecní úřad obce s rozšířenou působností a má povinnost o svém rozhodnutí do patnácti dnů informovat soud.

8.4.3 Rozhodování o pěstounské péči

Rozhoduje soud a před rozhodnutím si vyžádá vyjádření orgánu sociálně-právní ochrany dětí o tom, zda žadatel je jako pěstoun vhodný. K řízení je místně příslušný soud, v jehož obvodu má dítě své bydliště. Účastníky řízení je nezletilé dítě, zastoupené opatrovníkem, a jeho rodiče. Účastníky řízení jsou i budoucí pěstoun nebo manželé pěstouni. Pokud je dítě schopno formulovat své vlastní názory, je jeho vyjádření podmínkou rozhodnutí soudu o svěřeni dítěte do pěstounské péče. Souhlas rodičů není zákonem vyžadován.

8.5 Práva a povinnosti pěstouna, dítěte a jeho rodičů

8.5.1 Vztah mezi rodiči a dítětem

Rozhodnutím soudu nezaniká rodinněprávní vztah mezi dítětem a jeho rodinou, nejedná se o statusové rozhodnutí jako u osvojení, nedochází ani ke změně příjmení. Rodiče a děti mají právo navzájem se osobně a pravidelně stýkat. Rodiče zůstávají zákonnými zástupci dítěte, ale rozhodují pouze o podstatných záležitostech týkajících se dítěte, spravují jeho jmění a mají právo výchovy v širším slova smyslu. Rodičům zůstává zachována vyživovací povinnost k dítěti, ale výživné hradí státu, protože pěstounská péče je státem financována.

8.5.2 Vztah mezi pěstounem a dítětem

Základní povinností pěstouna je osobně o dítě pečovat. Pěstoun má při výchově práva a povinnosti rodičů, pěstounovi ale nevznikají práva a povinnosti tvořící obsah rodičovské zodpovědnosti. Pěstoun zastupuje dítě a spravuje jeho záležitosti jen v běžných věcech. O podstatných věcech dítěte rozhoduje zákonný zástupce dítěte (zpravidla rodič). Pěstoun nemá právo spravovat jmění dítěte. Dítě je povinno pomáhat podle svých schopností v domácnosti pěstouna. Když má dítě příjem z vlastní práce nebo svého majetku a žije ve společné domácnosti s pěstounem, je povinno přispívat i na úhradu společných potřeb.

8.6 Hmotné zabezpečení pěstounské péče

Dávky pěstounské péče jsou obligatorní peněžité dávky státní sociální podpory, které jsou určeny k zajištění pěstounské péče. Jedná to dávky netestované, které jsou poskytovány nezávisle na příjmu příjemce. Při pěstounské péči manželů dávky náleží jen jednomu z manželů. Současně s dávkami pěstounské péče mohou dítě i jeho pěstoun pobírat i další dávky státní sociální podpory (například přídavek na dítě a rodičovský příspěvek), když splní podmínky vzniku nároku stanovené zákonem. Výjimkou je sociální příplatek, který na děti v pěstounské péči nenáleží.

8.6.1 Jednotlivé dávky pěstounské péče

a) příspěvek na úhradu potřeb dítěte

Je opakující se dávkou, jejímž účelem je přispět k zajištění životních potřeb dítěte. Nárok na tento příspěvek má nezletilé dítě svěřené do pěstounské péče po dobu jejího trvání. Výše příspěvku se odvozuje od částky životního minima dítěte a násobí se koeficientem 1,40. Tento koeficient se zvyšuje, například jde-li o nezaopatřené dítě nebo o dítě dlouhodobě nemocné, zdravotně postižené. Nárok na poskytování příspěvku se zachovává i po dosažení zletilosti dítěte, nejdéle do 26 let věku, pokud je dítě nezaopatřené a trvale žije a společně uhrazuje náklady na své potřeby společně s osobou, která byla až do dosažení zletilosti jeho pěstounem. Jestliže je dítě přemístěno do ústavu pro péči o děti a mládež, kde se mu poskytuje plné přímé zaopatření (ubytování, stravování a ošacení), příspěvek mu nenáleží.

b) odměna pěstouna

Jde o opakující se dávku, která je pěstounovi poskytována za výkon pěstounské péče. Nárok na tuto dávku existuje po dobu, po kterou trvá nárok dítěte svěřeného do pěstounské péče na příspěvek na úhradu potřeb dítěte. Výše se odvozuje z životního minima a činí za kalendářní měsíc za každé dítě v pěstounské péči součin životního minima jednotlivce a koeficientu 1,00.

c) příspěvek při převzetí dítěte

Jednorázová dávka a nárok na ni vzniká dnem převzetí péče. Dávka je určena na zakoupení vybavení pro dítě, zejména ošacení, ložního prádla atd. Výše dávky je odstupňována podle věku dítěte a to v rozmezí 8000 až 10 000 Kč.

d) příspěvek na zakoupení motorového vozidla

Jednorázová dávka a má na ni nárok pěstoun, který má v péči alespoň čtyři děti. Je určen na zakoupení motorového vozidla, nebo na jeho celkovou opravu, toto motorové vozidlo musí být používáno ve prospěch dětí. Výše příspěvku činí 70 % pořizovací ceny osobního motorového vozidla nebo prokázaných výdajů na opravy, nejvýše však částku 100 000 Kč. Příspěvek lze přiznat i opakovaně, a to tak, že součet těchto příspěvků poskytnutých pěstounovi v období posledních deseti kalendářních let přede dnem podání nové žádosti nesmí přesáhnout 200 000 Kč. Použití příspěvku je pěstoun povinen prokázat, pokud příspěvek k zakoupení vozidla nepoužil, je povinen ho vrátit. Když pěstoun do pěti let motorové vozidlo prodá, daruje nebo ho používá pro výdělečnou činnost, musí vrátit poměrnou část. Totéž platí, jestliže přestal vykonávat pěstounskou péči, s výjimkou případů, kdy tuto péči přestal vykonávat z vážných zdravotních důvodů.

8.7 Kontrola a zánik pěstounské péče

8.7.1 Kontrola pěstounské péče

Kontrolu provádí obecní úřad obce s rozšířenou působností, zaměstnanci jsou oprávněni navštěvovat pěstounskou rodinu, a to jednou za tři měsíce v období prvních šesti měsíců péče, a poté podle potřeby, nejméně však jednou za šest měsíců.

8.7.2 Zánik pěstounské péče

- a) dosažení zletilosti dítěte
- b) úmrtí dítěte nebo pěstouna
- c) rozhodnutí soudu
 - soud může pěstounskou péči zrušit jen z důležitých důvodů, zejména tehdy, když odpadly důvody, pro které bylo dítě svěřeno do pěstounské péče, nebo pěstounská péče nesplnila svůj účel
 - jestliže o to pěstoun požádá, je soud povinen pěstounskou péči zrušit vždy, pěstoun nemůže být k péči o dítě donucován a nebylo by to vhodné ani vůči dítěti, kterému by se v této situaci nedostávalo řádné výchovy a péče
- d) společná pěstounská péče
 - zaniká úmrtím jednoho z pěstounů, kdy pozůstalý manžel zůstává výlučným pěstounem. Společná pěstounská péče trvá i po právní moci rozsudku o rozvod, následně soud rozhodne o individuální pěstounské péči jedním z bývalých manželů z důvodu žádoucí kontinuity výchovného prostředí

Kapitola 9

Osvojení

9.1 Osvojení-statistika

Jak je patrné z následujících tabulek, počet žadatelů o osvojení dítěte stoupá a počet dětí osvojených klesá.⁴⁵

Počet žadatelů o osvojení

Rok	2000	2001	2002	2003	2004
Počet	1969	2100	2369	2440	2524

Tabulka 6, zdroj: www.adopce.com

Počet osvojených dětí

Rok	2000	2001	2002	2003	2004
Nezrušitelné osvojení	1492	1323	1297	1204	1154
Zrušitelné osvojení	164	158	123	125	143

Tabulka 7, zdroj: www.adopce.com

9.2 Pojem a druhy osvojení

9.2.1 Osvojení

Osvojení (adopce) je přijetí cizího dítěte za své, respektive za vlastní, jedná se o fikci biologického svazku. Osvojit lze nezletilého a to jen je-li mu osvojení ku prospěchu.

Podle Úmluvy o právech dítěte⁴⁶ má dítě, v zájmu plného a harmonického rozvoje své osobnosti, vyrůstat v rodinném prostředí. Úmluva hovoří o právu dítěte vyrůstat především ve své původní rodině, byť neúplné. Náhradní rodinná výchova by měla být pojímána jako náhradní řešení krize přirozené rodiny a primárně jako služba dítěti.

⁴⁵ <http://www.adopce.com/beta/adopce/grafy.php?stranka=22>

⁴⁶ <http://www.osn.cz/dokumenty-osn/soubory/umluva-o-pravech-ditete.pdf>

Stát má do rodiny zasahovat jen tehdy, když dítě nemůže trvale vyrůstat ve své přirozené rodině, jde zejména o případy, kdy rodiče nejsou schopni dítě z objektivních nebo subjektivních důvodů vychovávat. Nejkrajnějším řešením krize vztahu rodiče a dítěte je odebrání dítěte z rodiny soudem a jeho umístění v jiném, nejlépe rodinném prostředí.

Osvojení je nejvýznamnější formou náhradní rodinné výchovy a jeho cílem je založit mezi osvojencem a osvojitelem takový právní vztah, jako mezi přirozenými rodiči a dětmi, a vytvořit tak nezletilému dítěti stabilní a harmonický domov. Osvojení je statusovou změnou v životě dítěte, dochází ke vzniku sice umělého vztahu osvojitelem a osvojencem, ale se všemi právními následky, jako kdyby šlo o biologický vztah mezi rodičem a dítětem.

9.2.2 Druhy osvojení

- a) podle míry začlenění dítěte do rodiny osvojitelů
 - osvojení úplné, kdy právně zcela zanikají vztahy osvojence k původní rodině a vzniká nový rodinněprávní vztah mezi osvojitelem a osvojencem
 - osvojení neúplné, kdy právně zcela nezanikají vztahy osvojence k původní rodině
- b) z hlediska osoby osvojitelů
 - osvojení individuální a společné osvojení
 - platná právní úprava umožňuje osvojení individuální, tak společné, kdy společně mohou osvojit pouze manželé
- c) podle možnosti zrušení osvojení
 - osvojení zrušitelné (jednoduché, prosté, I. typu)
 - osvojení nezrušitelné (osvojení II. typu)
 - současná právní úprava umožňuje oba typy osvojení
- d) podle místa budoucího bydliště dítěte
 - osvojení vnitrostátní
 - osvojení z ciziny
 - osvojení do ciziny
 - česká právní úprava zná všechny tři varianty ⁴⁷

⁴⁷ Hrušáková M., Králíčková Z.: České rodinné právo, Doplněk 2006, str. 276-280

9.3 Právní úprava osvojení

Současná právní úprava osvojení je obsažena v zákoně o rodině č. 94/1963 Sb.⁴⁸ a procesní normou je občanský soudní řád č. 99/1963 Sb.⁴⁹

U osvojení s mezinárodním prvkem je důležitý zákon o mezinárodním právu soukromém a procesním č. 97/1963 Sb.⁵⁰

9.4 Předpoklady osvojení

Tyto předpoklady nejsou všechny výslovně stanoveny v zákoně o rodině, některé pouze nepřímo vyplývají z jednotlivých ustanovení a z účelu institutu osvojení. Jestliže jeden z nich chybí, nemůže dojít k osvojení.

9.4.1 Nedostatečné nebo chybějící rodinné prostředí

Osvojení je všeobecně považováno za vhodné zejména v případě faktického osíření dítěte. Ve většině případů je osvojení spojováno zejména s tzv. sociálním osířením.

a) souhlas rodiče k osvojení

Právním rodičem je právo dát souhlas k jeho osvojení. Toto právo náleží pouze rodiči, který má způsobilost k právním úkonům v plném rozsahu a který je nositelem rodičovské zodpovědnosti, a to i když byl ve výkonu rodičovské zodpovědnosti omezen nebo mu byl omezen nebo zakázán styk s dítětem. Právo k udělení souhlasu má i nezletilý rodič. K osvojení nezletilého dítěte je třeba souhlasu rodičů dítěte. Souhlas musí být dán rodičem osobně, musí být učiněn výslovně a určitě. Pokud má osvojované dítě oba rodiče, vyžaduje se souhlas od obou. Souhlas musí být dán v řízení o osvojení. Výjimkou z této zásady je tzv. blanketový souhlas k osvojení, kdy rodiče dají souhlas k osvojení bez vztahu k určitým osvojitelům. Souhlas má být dán před zahájením řízení o osvojení a to písemně před soudem

⁴⁸ Zákon o rodině č. 94/1963 Sb., § 63-77

⁴⁹ Občanský soudní řád, zákon 99/1963 Sb., § 180a-185

⁵⁰ Zákon o mezinárodním právu soukromém a procesním č. 97/1963 Sb., § 26 a 27, § 47

nebo příslušným orgánem sociálně-právní ochrany dětí. Jestliže nedošlo k určení otcovství, vyžaduje se souhlas pouze matky.

b) požadavek souhlasu rodičů je prolomen v případě

Kvalifikovaného nezájmu - rodiče neprojevili po dobu nejméně šesti měsíců o dítě opravdový zájem, zejména tím, že dítě pravidelně nenavštěvovali, neplnili pravidelně a dobrovolně vyživovací povinnost k dítěti a neprojevují snahu upravit si své rodinné a sociální poměry tak, aby se mohli osobně ujmout péče o dítě. Jde tedy o to, že se rodič s dítětem nestýká, korespondencí ani zasíláním dárků neprojevuje o dítě zájem, neplní výživné. V každém konkrétním případě je nutné zkoumat, zda mají rodiče k dítěti opravdový vztah a zda je v jejich možnostech se o dítě odpovědně starat. Při posuzování nezájmu je nezbytné se zabývat skutečnostmi, které brání rodičům v projevení tohoto zájmu, zda se jedná o překážky objektivní nebo subjektivní povahy nebo zda ojedinělý zájem o dítě nemá spekulativní povahu s cílem zabránit možnému osvojení dítěte. O otázce kvalifikovaného nezájmu rozhoduje soud.

Žádného zájmu – rodiče po dobu nejméně dvou měsíců po narození dítěte neprojevili o dítě žádný zájem, ačkoli jim v projevení zájmu nebránila závažná překážka

Anonymního porodu - matka dítěte není vůbec známa, protože dítě bylo odloženo (například i do tzv. baby-boxu), případně bylo zanecháno ve zdravotnickém zařízení ženou, která předložila falešné doklady nebo ohledně své totožnosti nesdělila vůbec nic. Dítě má za zákona právní status dítěte nezjištěné totožnosti a může být, po bezvýsledném šetření policie o jeho rodičích, zařazeno do seznamu dětí vhodných pro zprostředkování osvojení státem.

Utajeného porodu - jde o porod, kdy matka dítěte po porodu požádá o utajení své totožnosti, osobní údaje matky jsou tedy známy, ale jsou zapečetěny v obálce a uloženy ve zdravotnickém zařízení, kde došlo k porodu. Pro osvojení je nutné zahájit incidenční řízení a zkoumat míru nezájmu matky, případně dát možnost pravděpodobnému otci iniciovat řízení o určení otcovství.

9.4.2 Zájem dítěte a společnosti na vytvoření nového rodinného prostředí

Osvojení musí být ku prospěchu osvojence. Ne všechny děti jsou vhodné k osvojení, jedná se například o děti starší, děti těžce zdravotně postižené nebo děti s tzv. špatnou životní zkušeností (dětí zanedbávané, zneužívané, týrané). Může být osvojeno pouze nezletilé dítě. Účelem osvojení je především úplné začlenění nezletilého dítěte do osvojitelské rodiny.

Soud je povinen zjistit zdravotní stav osvojence a s výsledky svého zjištění seznámit osvojitele i zákonného zástupce osvojence, jedná se o zjištění chronických, dlouhodobých nebo nevléčitelných chorob nebo duševních chorob. Toto zjišťování zdravotního stavu nemá vytvářet předpoklad k diskriminaci handicapovaných dětí.

9.4.3 Souhlas nezletilého dítěte

Souhlasu dítěte s osvojením je třeba v případě, že je toto dítě schopno posoudit dosah osvojení, ledaže by tím byl zmařen účel osvojení. Náš právní řád neupravuje konkrétní věkové hranice pro učinění určitých právních úkonů nezletilým dítětem, ale soudní praxe v souvislosti s osvojením vyžaduje souhlas nezletilce zpravidla tehdy, kdy završil povinnou školní docházku, a to za předpokladu, že nezletilec ví, kdo jsou jeho přirození rodiče.

9.4.4 Existence vhodného budoucího osvojitele

Počet žadatelů o osvojení je stále vysoký a to i přesto, že lékařská věda umožňuje počít dítě párům, u kterých by to bylo dříve nemožné. Budoucí osvojitel by měl skýtat záruku, že vytvoří dítěti stabilní a harmonický domov, že bude dbát blaha dítěte a bude se snažit o jeho zdárný a všestranný vývoj. Pokud jde o vůli fyzické osoby osvojit si dítě, je tento předpoklad realizován tím, že zprostředkování a vlastní řízení o osvojení může být zahájeno pouze na návrh budoucího osvojitele.

Mezi osvojitelem a osvojencem nesmí existovat příbuzenský poměr, pro jehož existenci by osvojení ztratilo své opodstatnění a jevílo by se nadbytečným. Osvojiteli se mohou stát pouze fyzické osoby, které zaručují způsobem svého života, že osvojení bude ku prospěchu dítěte i společnosti, jedná se o obecný požadavek bezúhonnosti. Vedle povahových rysů, charakteru, posuzuje soud i respektování základních morálních zásad, soud si vyžádá zprávy z bydliště a zaměstnání a posuzuje délku a kvalitu manželství. Osvojitel musí mít plnou způsobilost k právním úkonům a to proto, že plná způsobilost k právním úkonům je předpokladem ke vzniku rodičovské zodpovědnosti. Soud zjišťuje zdravotní stav osvojitele a posoudí, zda se nepřičí účelu osvojení. Mezi osvojitelem a osvojencem musí být přiměřený věkový rozdíl a podle teorie i praxe jde o takový věkový rozdíl, jaký je zpravidla mezi rodiči a jejich vlastními dětmi. Soud je povinen zjistit osobní dispozice budoucích osvojitelů jejich motivaci k osvojení, a posoudit, zda se nepřičí účelu osvojení.

Budoucí osvojitel musí být ochoten podstoupit přípravu k přijetí dítěte do rodiny, jestliže orgán sociálně-právní ochrany považuje tuto přípravu za účelnou, jinak může být z evidence žadatelů vyřazen. Cílem přípravy je pomoci osvojiteli s vytvořením příznivého

prostředí pro vývoj svěřeného dítěte a profesionálně připravit osvojitele na řešení případných krizových situací.

Zákon o rodině výslovně stanoví, že společně mohou nezletilé dítě osvojit pouze manželé a manželé si mohou osvojit dítě současně nebo i postupně. Když osvojuje dítě jen jeden z manželů, vyžaduje zákon souhlas druhého manžela se zamýšleným osvojením, a to i když spolu manželé nežijí. Je možné osvojení manželem matky, respektive manželkou otce, tímto osvojením se neřeší otázka náhradního rodinného prostředí, ale jde o vytvoření právního vztahu mezi dítětem a jeho tzv. nevlastním rodičem a jeho příbuznými.

9.4.5 Obligatorní preadopční péče

Aby bylo zajištěno, že osvojení bude dítěti k jeho prospěchu a vytvořil se vztah mezi budoucími osvojiteli a dítětem, vyžaduje zákon o rodině preadopční péči a to v délce minimálně tří měsíců. Do preadopční péče mohou dítě svěřit rodiče, pokud je dítě v ústavní výchově, učiní tak orgán sociálně-právní ochrany dětí. Budoucí osvojitelé jsou oprávněni po dobu preadopční péče dítě vychovávat, zastupovat je a spravovat jeho záležitosti, avšak pouze v běžných záležitostech. Dítě u sebe mají na vlastní náklad a v případě, že nedojde k osvojení, nevzniká právo na náhradu těchto nákladů.

9.5 Předpoklady stanovené pro nezrušitelné osvojení

- a) nezrušitelně lze osvojit jen nezletilé dítě starší jednoho roku
 - v této době lze již stanovit prognózu dalšího vývoje dítěte, zejména po zdravotní stránce
- b) nezrušitelně mohou dítě osvojit pouze manželé nebo manžel rodiče dítěte nebo pozůstalý manžel rodiče dítěte nebo manžel osvojitele dítěte
 - jako výjimku stanoví zákon individuální osvojení osamělou osobou, jestliže jsou jinak předpoklady, že toto osvojení bude dítěti ku prospěchu
- c) zápis do knihy narození
 - osvojitelé budou v matrice zapsáni místo rodičů dítěte.

Zákon o rodině připouští i přeměnu osvojení zrušitelného na nezrušitelné, kdy osvojitel bude zapsán do matriky. Osvojení zrušitelné se doporučuje v případech, kdy není zcela jasná prognóza dítěte a teprve později se toto osvojení přemění na nezrušitelné.

9.6 Řízení o osvojení a jiná řízení

9.6.1 Incidenční řízení

Cílem tohoto řízení je zjištění, zda jsou dány podmínky kvalifikovaného nezájmu nebo žádného zájmu. Pokud soud dospěje k závěru o nezájmu rodičů, dítě bude osvojitelné a rodiče pak nebudou účastníky vlastního řízení o osvojení, a nebude vyžadován jejich souhlas k preadopční péči, ani k vlastnímu osvojení. Účastníky řízení jsou dítě a jeho rodiče, jsou-li zákonnými zástupci. Je stanoveno, že nezletilý rodič je účastníkem řízení, i když není zákonným zástupcem dítěte. V důsledku incidenčního řízení se nemění status dítěte, rodiče zůstávají právně rodiči, což má význam, když se osvojení nepodaří zprostředkovat.

9.6.2 Řízení o preadopční péči

O preadopční péči rozhoduje orgán sociálně-právní ochrany dětí, je-li dítě v ústavu z rozhodnutí soudu nebo z vůle rodičů nebo v zařízení pro děti vyžadující okamžitou péči. Soud rozhoduje tehdy, když je dítě umístěno jinde než v ústavu a žadatelem jsou osoby odlišné od stávajících pěstounů, a od poručníka. Pokud jde o osvojení dítěte z ciziny nebo do ciziny, rozhoduje Úřad pro mezinárodněprávní ochranu dětí.

9.6.3 Řízení o zprostředkování osvojení

Spočívá ve vyhledávání dětí vhodných k osvojení a nalezení vhodných osvojitelů pro tyto děti. Žádost podává fyzická osoba, která má zájem se stát osvojitelem a to u obecního úřadu obce s rozšířenou působností.

Tento obecní úřad vede spisovou dokumentaci o dítěti, která obsahuje jeho osobní údaje, údaje o sociálních poměrech dítěte, jeho rodiny, rozhodnutí o výchově a zprávu o zdravotním stavu a vývoji dítěte. Spisovou dokumentaci vede i o žadateli, která obsahuje žádost, osobní údaje, doklad o státním občanství, opis z evidence Rejstříků trestů, zprávu o zdravotním stavu, údaje o ekonomických a sociálních poměrech, písemný souhlas s tím, aby orgán sociálně-právní ochrany mohl zjišťovat další údaje a souhlas s účastí na přípravě k přijetí dítěte, stanovisko obecního úřadu obce s rozšířenou působností.

Obecní úřad obce s rozšířenou působností postupuje kopii spisové dokumentace Ministerstvu práce a sociálních věcí, které provádí vlastní zprostředkování. Ministerstvo vede centrální evidenci, která kromě spisové dokumentace obsahuje odborná posouzení a vyjádření dítěte zajištěné ministerstvem. Zjistí-li ministerstvo, že v evidenci je zařazen žadatel vhodný pro konkrétní dítě, oznámí tuto skutečnost neprodleně žadateli. Na základě oznámení má žadatel právo seznámit se s dítětem a má právo do třiceti dnů podat žádost o svěřeni dítěte do preadopční péče. Jestliže ministerstvo nezprostředkuje osvojení do šesti měsíců od zařazení dítěte do evidence dětí, nebo do dvanácti měsíců od zařazení žadatele do evidence žadatelů, postoupí kopii údajů z těchto evidencí Úřadu pro mezinárodněprávní ochranu dětí pro zařazení do evidence pro zprostředkování osvojení ve vztahu k cizině.

9.6.4 Vlastní řízení o osvojení

V tomto řízení rozhoduje výlučně soud a to pouze na návrh osvojitele, jde o rozhodnutí statusové. V návrhu musí osvojitel nebo osvojitelé výslovně uvést, jakým druhem osvojení chtějí dítě osvojit, soud je návrhem vázán. K řízení je příslušný soud, v jehož obvodu má dítě své bydliště. Účastníkem řízení je osvojované dítě, jeho rodiče, popřípadě poručník, osvojitel a manžel osvojitele.

9.7 Právní následky osvojení

Rozhodnutí soudu o osvojení má konstitutivní povahu, a jeho následky nastávají právní mocí rozsudku.

Právní následky osvojení

- mezi osvojiteli a osvojencem vzniká takový poměr, jaký je mezi rodiči a dětmi, osvojitelé mají rodičovskou zodpovědnost při výchově dítěte
- osvojenec vstupuje do rodiny osvojitelů se všemi právy a povinnostmi dítěte, mezi ním a příbuznými osvojitelů vzniká příbuzenský poměr
- práva a povinnosti osvojence k původní rodině zanikají. Zůstává zachováno biologické příbuzenství. Osvojením zanikají také práva a povinnosti opatrovníka nebo poručníka, který byl ustanoven, aby vykonával za rodiče jejich práva a povinnosti.

- osvojením dochází ze zákona ke změně příjmení osvojovaného dítěte na příjmení osvojitele
- zákon o matrikách upravuje právo osvojitelů zvolit osvojení jiné jméno. Volba je časově omezena lhůtou šest měsíců od právní moci rozsudku o osvojení. Volba se provádí souhlasným prohlášením osvojitelů před matričním úřadem. Je-li osvojenec starší patnácti let, je nutné připojit k prohlášení jeho souhlas.
- právní mocí rozsudku o osvojení nabude osvojenec státní občanství České republiky, pokud je alespoň jeden jeho osvojitel státním občanem České republiky.

v případě nezrušitelného osvojení dochází ještě k dalším právním následkům:

- osvojitel nebo osvojitelé budou zapsáni v matrice místo rodičů dítěte a ze žádného dokladu, který bude dítěti vystaven, nebude zjištěné, že došlo k nezrušitelnému osvojení. Nicméně, dítě může, po dovršení zletilosti nahlížet do zápisu ohledně své osoby v matriční knize. V případě nezrušitelného osvojení osamělou osobou soud též rozhodne o tom, že se z matriky vypustí zápis o druhém rodiči dítěte.
- ze samotného legálního pojmu nezrušitelné osvojení vyplývá, že nezrušitelné osvojení nemůže být zrušeno. Nezrušitelné osvojení nebrání tomu, aby osvojenec mohl být opět osvojen, osvojitelé mohou dát souhlas k novému osvojení dítěte, tzv. readopci.

9.8 Zrušení osvojení

Zrušit lze jen osvojení prosté a to pouze tehdy, jestliže jsou pro to závažné důvody, ke zrušení dochází rozhodnutím soudu z důležitých důvodů na návrh osvojitele nebo osvojenec. Důležitým důvodem může být skutečnost, že se mezi osvojitelem a osvojenec nevytvořil citový vztah, nebo jím může být závažné porušování nebo zanedbávání práv a povinností na straně osvojitele.

V případě zrušení osvojení zanikají všechna práva a povinnosti mezi osvojitelem a osvojenec, a osvojenec se právně vrací do své původní rodiny, kde se tato práva a povinnosti obnovují. Následkem zrušení osvojení je také opětná změna příjmení osvojenec na původní příjmení. Důsledkem je dále skutečnost, že se rodičům obnovuje vyživovací povinnost k dítěti.

Závěr

Závěr diplomové práce chci věnovat shrnutí jednotlivých řešení problému nechtěných dětí, jejich zhodnocení a posouzení využití v praxi.

Řešení problému nechtěných dětí interrupcí

Každá žena má právo si zvolit, jestli dítě, které čeká, se má narodit nebo ne. Jsou životní situace, kdy není jiné řešení, a pro ni samotnou i dítě je lepší, zvolí-li interrupci, než aby se narodilo dítě nechtěné.

Právní úprava interrupce má v České republice dlouhou historii, zákon umožňuje, na žádost ženy, těhotenství uměle přerušit a to do 12. týdne, ze zdravotních důvodů až do 24. týdne. Jak vyplývá ze statistických údajů (2.1), počet interrupcí se od roku 1990 dramaticky snížil a to ze 109 tisíc na 25760 v roce 2008. Je to dáno více faktory, jedním z nich je změna režimu, dále lepší sexuální osvěta ve společnosti, používání hormonální antikoncepce a plánování rodičovství.

Ženu i její plod chrání také Trestní zákoník a to trestnými činy: *Nedovolené přerušení těhotenství bez souhlasu těhotné ženy, Nedovolené přerušení těhotenství se souhlasem těhotné ženy, Pomoc těhotné ženě k umělému přerušení těhotenství, Svádění těhotné ženy k umělému přerušení těhotenství*. Protože úprava interrupce je kvalitní a potrat není zakázaný, z náboženských nebo jiných důvodů, tak se tyto trestné činy ve společnosti prakticky nevyskytují, ale i tak mají v Trestním zákoníku své místo a to z důvodu generální prevence.

Vražda novorozeného dítěte matkou

Tento trestný čin je v Trestním zákoníku v § 142. Jedná se o vraždu, ale tzv. privilegovanou skutkovou podstatu, to znamená, že čin ženy, matky je posuzován mírněji. Je to dáno tím, že trestný čin je spáchán při porodu nebo bezprostředně po něm, tedy v době, kdy je žena v rozrušení způsobeném porodem. Jestli žena v tomto rozrušení byla, zjišťuje znalec z oboru gynekologie a porodnictví.

Těhotenství a porod je období velkých hormonálních změn v těle a psychika matky může být ovlivněna, narušena (1.2). U řady žen se po porodu rozvine poporodní blues, je to krátkodobý stav daný změnami, které porod představuje, ale tvá jen krátce a bez následků. U jedné až dvou žen z tisíce se vyvine laktační psychóza, jedná se o závažnou psychickou

poruchu, která může vést až k usmrcení dítěte. Z tohoto důvodu musí být žena, ihned po projevení se prvních příznaků, v péči lékaře.

Tohoto trestného činu se ročně dopustí průměrně čtyři matky, je to dáno zřejmě tím, že se laktační psychóza projeví jen u velmi malého počtu žen a i u těchto žen se, s pomocí lékařů, vraždě dítěte předejde. Většinou tento čin spáchají ženy, které těhotenství a porod tajily a nápor na jejich psychiku je tak velký, že skončí vraždou dítěte.

Babyboxy, nové řešení problému nechtěných dětí

S projektem babyboxů přišel Nadační fond pro odložené děti Statim. I když odkládání dětí do různých nádob v kostelech nebo klášterech má dlouho tradici, setkal se projekt s řadou odpůrců. Názory mohou být různé, pro i proti, ale čísla hovoří jasně, v současnosti funguje v České republice 34 babyboxů a k březnu 2010 zachránily 31 dětí, dětí, které by bez nich mohly skončit odložené v lese, nebo hůře, zavražděné.

Babybox je vytápěná schránka s dvířky u nemocnice, do které se dítě položí a při zavření dvířek se aktivují akustické a vizuální senzory a dítě je okamžitě v péči lékařů. První babybox byl v ČR otevřen v červnu 2005 a v současnosti se jejich počet blíží čtyřicítce, plánovaných je sedmdesát, v každém okrese jeden.

Kojenecké ústavy, dětské domovy do tří let a ústavní výchova

V České republice je 33 kojeneckých ústavů a dětských domovů do tří let, ročně je do nich přijato okolo 1400 dětí, děti jsou do nich umístěny ze sociálních nebo zdravotních důvodů. Děti v kojeneckých ústavech stráví různě dlouhou dobu, průměrně půl roku a poté se vrací do svých rodin, jsou adoptována nebo přecházejí do pěstounské péče nebo ústavní výchovy.

Ústavní výchova se v České republice realizuje v dětských domovech (149), dětských domovech se školou (24), výchovných ústavech (21) a diagnostických ústavech (14). Ročně je do ústavní výchovy přijímáno okolo šesti tisíc dětí a celkový počet dětí v ústavní výchově se blíží 20 tisícům. Toto číslo je alarmující, je to pozůstatek minulého režimu, kdy ústavní výchova byla jediným řešením problému nechtěných dětí a pěstounská péče a osvojení bylo používáno minimálně. Zákonná úprava je kvalitní, upravuje přijímání dětí do ústavní výchovy, průběh, práva a povinnosti dětí, kontrolu ústavní výchovy i její zánik.

Závažným problémem, který je společný kojeneckým ústavům i ústavní výchově, je vznik a prohlubování citové deprivace, jak o ní pojednávám v kapitole 1.4. Citová deprivace vzniká, když se dítěti nedostává dostatečné lásky a pozornosti, chybí máma, táta, lidé, kteří by byli jen „jeho“ a důsledky jsou poruchy řeči, povrchnost citových vztahů, výkyvy v chování, nedůvěra k lidem. Tyto následky si děti nesou až do dospělosti, kdy mají problémy v partnerských vztazích, jsou nejisté v rolích rodičů, je to určitý začarovaný kruh.

Pěstounská péče a osvojení

Pěstounská péče je formou náhradní rodinné péče, kdy dítě žije v rodině, ale nemění se jeho status, jeho rodiče jimi zůstávají, měli by s ním být v kontaktu. Pěstounská péče je tu pro případy, kdy z různých důvodů nemůžou rodiče o své dítě pečovat a po odpadnutí této překážky se dítě vrací do své rodiny. Pěstounská péče je individuální nebo se pěstounská péče vykonává v zařízeních, jakými jsou například SOS dětské vesničky. Zákon upravuje vznik pěstounské péče, její obsah, hmotné zabezpečení pěstounské péče, její kontrolu a zánik. V pěstounské péči žije okolo sedmi tisíc dětí, ročně je do pěstounské péče svěřeno okolo 900 dětí. To, že je pěstounů tak malý počet, má více důvodů, jedním z nich je nedostatečné finanční a sociální zabezpečení pěstounů, dále je to malá informovanost veřejnosti o tomto institutu a někdy problematické vztahy s biologickými rodiči dětí.

Osvojení je přijetí cizího dítěte za své, mění se status dítěte, dítě získává nové jméno, rodiče, rodinu a zanikají vztahy k původní rodině. Osvojení je více druhů, osvojení úplné a neúplné, individuální a společné, zrušitelné a nezrušitelné, vnitrostátní nebo do ciziny či z ciziny. Zákon osvojení upravuje podrobně, přes předpoklady osvojení, vznik, následky osvojení a zrušení osvojení. Ročně je evidováno cca 2500 žadatelů o osvojení a je osvojeno okolo 1200 dětí. Jak je vidět, počet žadatelů přesahuje počet osvojených dětí. Důvodem jsou vysoké nároky na osvojitele, ale i požadavky osvojitelů, většina párů chce bílého kojence, bez zdravotního postižení, jen málo párů je ochotno osvojit dítě z etnika, například róma nebo černochoha či dítě větší nebo s postižením. Situaci také komplikují biologičtí rodiče, kteří nedají souhlas s osvojením a dítě vyrůstá v kojeneckém a později dětském domově.

Společné pěstounské péči i osvojení je společné to, že dítě vyrůstá v rodině, s mámou a tátou, nerozvine se u něho citová deprivace.

Závěrečné shrnutí

Řešení problému nechtěných dětí je věc složitá, bez jednoznačné odpovědi. Sama žena má možnost rozhodnout se, zda si dítě nechá, nebo jestli půjde na interrupci. Právní úprava všech možností, které jsem nastínila ve své diplomové práci je dobrá a kvalitní. Co se týče toho, jaký je osud nechtěného dítěte v realitě, situace je jiná. Ideální by bylo, kdyby každé dítě skončilo v pěstounské péči nebo bylo osvojeno a mělo tak svojí rodinu, své zázemí. Cesta k tomuto stavu je dlouhá, přece jen u nás stále funguje model z minulé doby a to ústavní výchova, ve které je v současnosti okolo dvaceti tisíc dětí. Poměr je jedno dítě v pěstounské péči nebo osvojené ku čtyřem dětem v ústavní výchově. Myslím a doufám, že za přispění státního i nestátního sektoru, se tento poměr podaří obrátit.

Seznam použité literatury

Literatura:

Dunovský, J., Dytrych, Z., Matějček, Z.: Týrané, zneužívané a zanedbávané dítě, Grada Publishing 1995

Dunovský, J.: Dítě a poruchy rodiny, Avicenum 1986

Langmeier, J., Matějček, Z.: Psychická deprivace v dětství, Avicenum, 1974

Novotný, O., Vokoun, R.: Trestní právo hmotné 2, Aspi 2007

Jelínek, J. a kol.: Trestní právo hmotné, Leges, 2009

Hrušáková M., Králíčková Z.: České rodinné právo, Doplněk 2006

Secký R.: Dobročinné spolky a ústavy soukromé v král. hlavním městě Praze a předměstích, Pelcl, 1906

Zákony:

Listina základních práv a svobod č. 2/1993 Sb.

Trestní zákoník, zákon 40/2009 Sb.

Vyhláška MZ ČR 242/1991 Sb., o soustavě zdravotnických zařízení zřizovaných okresními úřady a obcemi

Zákon 109/2002 Sb. o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních

Zákon o sociálně-právní ochraně dětí č. 359/1999 Sb.

Zákon o rodině č. 94/1963 Sb.

Zákon o státní sociální podpoře č. 117/1995 Sb.

Občanský soudní řád, zákon 99/1963 Sb.

Zákon o mezinárodním právu soukromém a procesním č. 97/1963 Sb.

Internet:

http://cs.wikipedia.org/wiki/Poporodn%C3%AD_psych%C3%B3za

<http://www.osn.cz/dokumenty-osn/soubory/umluva-o-pravech-ditete.pdf>

http://www.uzis.cz/download.php?ctg=20&search_name=potrat®ion=100&kind=21&menu_id=6200

<http://aplikace.mvcr.cz/archiv2008/casopisy/policista/2003/11/dip.html>

http://www.denik.cz/z_domova/dalsi-mrtvy-novorozene-baby-boxy20090611.html

www.babybox.cz

<http://www.fod.cz/klokanek.htm>

<http://www.dobromysl.cz/scripts/detail.php?id=1211>

http://www.llp.cz/_files/file/Zprava_deti.pdf

<http://www.adopce.com/beta/adopce/grafy.php?stranka=22>

<http://www.osn.cz/dokumenty-osn/soubory/umluva-o-pravech-ditete.pdf>

Shrnutí

Diplomová práce „Institucionální řešení problematiky nechtěných dětí v ČR“ se, jak vyplývá z názvu, zabývá řešením problému nechtěných dětí. Nechtěné dítě je dítě, které je ve své rodině nežádoucím, nechtěným a může jím být již od svého početí, narození, nebo se jím stát v průběhu svého života. Proč je dítě nechtěné? Na tuto otázku není jednoznačná odpověď, záleží na každém jednotlivém případě, například z důvodů ekonomických, sociálních, biologických, rodinných.

Diplomová práce řeší problematiku nechtěných dětí z hlediska právního, jak pomoci právních institutů upravit jejich postavení právní, a tím i postavení sociální.

Úvodní kapitoly se orientují na dítě jako takové, v minulosti a současnosti, na úpravu jeho práv v důležitých dokumentech, kterými jsou Listina základních práv a svobod ČR nebo Úmluva o právech dítěte. Také jsou zde vysvětleny pojmy *Nechtěné dítě*, *Syndrom CAN*, *Rodina* a s nimi související problémy, jakými jsou psychické poruchy po porodu a poruchy rodiny. Následující kapitoly popisují jednotlivé řešení problému nechtěných dětí.

Kapitola 3 se zabývá interrupcemi, obsahuje statistické údaje, historii právní úpravy, současnou právní úpravou, a to jak interrupcí legálních, tak nelegálních, které jsou trestnými činy. O trestném činu Vražda novorozence matkou pojednává další kapitola. Obsahem je statistika, výběr z uskutečněných vražd novorozenců a právní úprava. Společně těmito kapitolám je, že nechtěné dítě nepřežije, buď se nenarodí vůbec, nebo zemře brzy po porodu.

Kapitoly 5 až 10 řeší postavení nechtěných dětí, které se narodí a jsou odkázáni na péči státu. O babyboxech, novém a diskutovaném řešení, pojednává kapitola 5. Ústavní výchovou v kojeneckých ústavech a dětských domovech se zabývá kapitola 6 a 7. Institut svěřeni dítěte do výchovy jiné fyzické osoby než rodiče je nastíněn v kapitole 8, jedná se o určitý předstupeň pěstounské péče. Poslední dvě kapitoly obsahují úpravu pěstounské péče a osvojení, tedy pro dítě nejlepší možné řešení, kdy žije v náhradní rodině.

Klíčová slova:

Nechtěné dítě, Rodina, Porod

Summary

Diploma thesis “Institutional solution of the problem of unwanted children in Czech Republic” deals, as the name implies, with solving the problem of unwanted children. An “unwanted child” is a child that is undesired and unwanted within its family. A child can be “unwanted” since its conception, birth, or became unwanted later, during its life. Why is the child unwanted? There is no simple answer to this question, because it depends on each particular case. The reasons can be economical, social, biological, family and other.

This diploma thesis discusses the questions of unwanted children from legal point of view – how to adjust legal, and thus also social, position of unwanted children.

First chapters are focused on child itself, in the past and present, on setting of children rights in important documents, for example Declaration of Basic Rights of Czech Republic or Treaty of Children Rights. These chapters also explain the terms *Unwanted child*, *CAN Syndrome*, *Family* and related problems, for example mental defects and family defects. The following chapters describe individual solutions of unwanted children problems.

Chapter 3 deals with abortions, contains statistical data, history of legal regulations, current legal regulations, of either legal or illegal abortions, which are criminal. The crime Murder of an unborn child by its mother is the topic of the following chapter. This chapter contains statistics, selection of real new-born murders and legal regulations. The common thing in these chapters is the fact that the unwanted child doesn't survive. It either isn't born at all, or dies shortly after its birth.

Chapters 5 to 10 deal with the status of unwanted children that are born and dependant on the care of the state. *Baby-boxes*, the new and widely discussed solution, are the topic of chapter 5. Institutional education in infant institutes and children's homes is the topic of chapters 6 and 7. Institute of fosterage to a person who is not a parent is discussed in chapter 8. It's a kind of preliminary step to foster care.

The last two chapters contain regulation of foster care and adoption, which is the best solution for the child, as it lives in a substitute family.

Keywords:

Unwanted child, Family, Birth